QARACA QIZ

(Mövzusu S.S.Axundovun eyni adlı hekayəsindən alınmışdır)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

O r u c – qaraçı
G ü l p ə r i – Orucun anası
Y a s ə m ə n – Orucun arvadı
Ə l l ə z – qaraçı
Y e t ə r – qaraçı arvad
N a z l ı – qaraçı qız
Q o n ç a – qaraçı qız
Q a r a c a – Yetim qız
P i r i b a b a – Qaraca qızın atasının dostu
B ə y
P ə r i c a h a n – bəyin arvadı
A ğ c a – bəyin qızı
S a y m a z – bəyin nökəri
P ü s t ə – Saymazın arvadı
N ə r g i z – Ağcanın mürəbbiyəsi

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Səhnə, səhər çağı meşədə çay kənarında qaraçı düşərgəsini təsir edir. Qaraçı ailələri bir-birinə yaxın, halqa vurub oturmuş, biri samovar qaynadır, biri ocaq qalayır. Hərə bir işlə məşğuldur. Bəzisi də oturub söhbət edir. Meymun səssiz uzanıb ətrafa baxır.

O r u c. Əlləz dayı, gecəki zəlzələdən xəbəriniz oldumu?

Ə l l ə z. Necə olmadı, yerimdən dik atıldım, yer bir sağa tərəf getdi, bir də sola tərəf. Sonra üşütməli adam kimi titrəməyə başladı.

Y e t ə r. Mən yaman qorxdum. Elə bildim indicə ağaclar kökündən qopub üstümüzə töküləcək.

N a z l ı. Yer altında yaman uğultu, qorxulu səslər vardı. Qorxumdan səhərə qədər yata bilmədim.

O r u c. Elə bil yer altında göy guruldayır, şimşək oynayır, ildırım çaxırdı.

Ə l l ə z. Çox dəhşətli gecəydi. Deyəsən bu ağacların da canı var, dili var, budaqlar baş-başa verib qorxa-qorxa pıçıldaşırdılar.

Y e t ə r. Bu da allahın bəlasıdır. Görəsən şəhərdə, kəndlərdə uçan ev, ölən adam oldumu?

G ü l p ə r i. Bu zəlzələni ki, mən gördüm, az adam salamat qalar. Qorxudan indi də bədənim titrəyir.

Ə l l ə z. Zəlzələdən, kim bilir nə qədər adam tələf oldu.

O r u c. Bizim çörək ağacımız bu xalqdır. Onlara bir şey olsa, çörəyimiz kəsilər.

Ə l l ə z (*acıqlı*). Keçi can hayında, qəssab piy axtarır. Sən həmişə özünü düşünürsən.

Y e t ə r. Görəsən bu zəlzələ nədən olur?

N a z l ı. Nədən olacaq, allahın bəlasıdır.

O r u c. Mən eşitmişəm ki, bu dünya bir böyük öküzün buynuzları üstündə dayanır. Öküz yorulanda başını tərpədir, yer də ondan hərəkətə gəlir.

Ə l l ə z. Bunu mən də eşitmişəm. Deyirlər bir zaman olacaq ki, öküzün başı lap yorulacaq, o zaman bu dünyanı buynuzlarının üstündən atacaq. Dünya parça-parça olacaq. O zaman qiyamət qopacaq.

N a z l ı. Allah o gündən saxlasın.

Ə l l ə z. Yox, yox, allah o günü göstərməsin. Hamımız batıb gedərik. Özümüz də, uşaqlarımız da əldən gedər.

Y e t ə r. Yox, yox, bu allahın bəlasıdır.

G ü l p ə r i. Eh, bu oxumuşlar da ağızlarına nə gəldi deyirlər, qaz nədir, baz nədir? Bu, allahın bəlasıdır.

O r u c. Hər nədəndir, o mənə lazım deyil, ancaq onu bilirəm ki, bizim çörək ağacımız qurudu. Gərək biz başımıza bir çarə qılaq.

M e y m u n gəlir, ortalıqda çömələlib durur, adamları bir-bir gözdən keçirir. Sonra həzin səslə səslənir.

N a z l ı. Bu heyvan kimi axtarır?

Y e t ə r. Yasəməni!

Ə l l ə z. Heyvan uşaq kimidir. Kimdən məhəbbət görsə, ona məhəbbət yetirər...

O r u c (*əlilə meymunu vurur*).Get yerinə!..

Meymun zingildəyə-zingildəyə gedib yerində uzanır. Bu zaman Yasəmən Qaraca qız ilə görünür.

Nazlı. Dayanın, Yasəmən gəlir. Görək nə xəbər gətirmiş.

Yasəmən gəlir.

Əllə z. Qızım, Yasəmən, nə var, nə yox?

Yasəmən. Əlləz dayı, heç soruşma, gecəki zəlzələdən xəbər tutdunuzmu?

Əllə z. Tutduq, tutduq, de görək, ölən-itən varmı?

Yasəmən. Kəndlərdə daş-daş üstə qalmadı. Az adam salamat qurtuldu.

Əllə z. Vay, xalqın evi yıxıldı. (*Əlləri ilə dizlərinə vurur. Meymun Yasəmənin səsini eşidincə tez qaçıb gəlir, əlləri ilə onu vurur, yalmanır, Yasəmən əli ilə onun başını oxşayır. Meymun sevindiyindən atılıb düşür. Sonra da Qaraca ilə oynamaq istəyir*)

Qaraca qız (*geri çəkilərək*). Xala, qorxuram, dişləyir məni.

Yasəmən. Qorxma qızım, sənin lə oynayır, dişləməz.

Gülpəri. Bu qaraca qızı hardan tapdın?

Yasəmən. Oruc, dünən, həyətlərində çalıb-oynayandan sonra sənə bir manat pul, mənə də bir baş yaylığını verən arvadın qızıdır. Ata-anası öldü. *(Yavaşca)* Mən onu dilə tutub qaçırdım.

Gülpəri. Apar, apar, bizim onu doydurmağa çörəyimiz yoxdur.

Oruc. Bizə lazım deyil, hardan gətirmisən apar ver sahibinə.

Yasəmən Sahibi hardadır? Odur, yerin altında.

Gülpəri. Yox, yox, bizə lazım deyil!..

Qaraca qız (*ağlayır)*. Mən gedirəm... Mən gedirəm.

Yasəmən (*onun başını qucaqlayır*). Ağlama, qızım, ağlama!

Gülpəri. Allaha şükür, bircə zurna-balabanımız əskik idi.

Əllə z. Dünyada nə acgöz adamlar var. (*Yerindən acıqlı qalxır, qıza tərəf gəlir)* Adam adama bəs nə zaman lazım olar? Bu yetim qızı mən özüm saxlayaram.

Nazlı. Əlləz dayı, onsuz da sənin uşaqların çoxdur.

Əllə z. Qoy çox olsun. Diş verən çörəyini də verər. (*Qızın əlindən tutdu)* Gəl bura, sən mənim qızım olacaqsan.

Qaraca qız (*ağlayır*). Mən gedirəm... Mən gedirəm.

Əllə z. Hara gedirsən, qızım?

Qaraca qız. Piri babamın yanına.

Ə l l ə z. Adın nədir?

Q a r a c a q ı z. Adım Tutudur.

Ə l l ə z (*başını qəmgin tərpədir*). Qızım, Tutu, səni mən özüm saxlayacağam. (*Əlindən çəkir)*

Q a r a c a q ı z. Yox, mən Piri babamın yanına gedirəm.

N a z l ı. O da dam-daş altında qalıb ölmüş.

Ə l l ə z. Bu qızı mən özüm saxlayacağam.

Y e t ə r. Əlləz dayı, qoy bizdə qalsın.

G ü l p ə r i. Harda qalır qalsın, bizə gərək deyil.

Q o n ç a. Ha, ana can, nə yaxşı qızdır. Bir yerdə yaşayarıq.

Y a s ə m ə n. Yox, onu heç kəsə verməyəcəyəm, övlad kimi bağrıma basıb analıq edəcəm.

G ü l p ə r i. Ala, kül başına, qoca qayınanayın acından qarnı quruldayır, bu, yetim qız götürüb saxlayır.

Y a s ə m ə n. Niyə elə deyirsən, ay ana, oğlun, mən nə qazanırıq hamısı sənin qarnından gəlib-gedir. Sənin qarnın kor quyudur, nə versən, gördüm deməz. (*Hamı gülür)*

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedirəm...

G ü l p ə r i. Nazımı çəkməyə mən adam axtarıram. Heç bilmirəm, bu bəxtəvərin nazını kim çəkəcək.

Y a s ə m ə n. Mən çəkərəm, mən... Balam kimi saxlayaram. (*Onu qucaqlayır)* O mənim qızım olacaq... Bu mənim Tutu balamdır, bu meymunu da, o ayını da sənə verəcəyəm. Hər gün sən çalıb oxuyar-san, onlar sənin qarşında oynar. Dünən sizin həyətinizdə gördünmü nə yaxşı oynayırdı. Qonça, qızım, o ayını aç, bura gətir! (*Qonça gedir, ayını açıb gətirir)* Bax, nə yaxşı ayıdır?

Ayı it kimi yalmanır, Qaracanın paltarını qoxulayır. Onun qarşısında iki ayağı üzərində durub əlilə onunla oynayır.

Q a r a c a q ı z. Vay... xala, buna bax!.. (*geri çəkilib maraqla ona baxır)*

Y a s ə m ə n. Qorxma, qızım, o səninlə oynayır.

Yasəmən dəfi əlinə alıb çalır. Ayı iki ayağı üzərində oynamağa başlayır. Qaracaya yanaşıb əliylə onu da oynamağa çağırır. Meymunu gəlib ayını əliylə itələyir. Qaraca ilə özü oynamaq istəyir. Ayı donquldanır. Pəncəsilə onu vurur. Meymun əl çəkmir. O da ayını dişləmək istəyir. Ayı onu dişləyir. Meymun zingildəyə-zingildəyə geri çəkilir. Dililə ayı dişləyən yeri tez-tez yalayır. Bir tərəfdə çömbəlib onlara tamaşa edir. Yasəmən dəfi çalır, ayı oynaya-oynaya Qaracaya yanaşır. Əlilə onu da oynamağa çağırır.

Y a s ə m ə n. Qızım, ayı səni də oynamağa çağırır.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən oynaya bilmərəm.

Y a s ə m ə n. Qonça, gəl, sən oyna.

Qonça dəfi əlinə alıb çalır, oxuyur, ayı ilə üz-üzə oynayır.

Q o n ç a (*oxuyur).*

Mən çalım, ey ayım, oyna!
Ey mehriban dayım, oyna!
Şabaş ilə dolsun dəfin.
Gətir, ver, mən sayım, oyna.

Ayım söylə, bu nə işdir?
Səndə yaman bir vərdişdir.
Yoxsa, ayım, qocalmısan?
Belin neçin əyilmişdir?

Mənim ayım gözəl qızdır,
Üzü lalə, gözü ulduzdur.
Adı dildə dastan olmuş,
Gözəllikdə o yalqızdır.

Y a s ə m ə n (*Qaraca qıza*). Qızım, sən də əl çal!

Qaraca əl çalmır... Ayı oynaya-oynaya onun yanına gəlir. Əllərilə onun əllərini bir-birinə vurur ki, əl çal. Hamı gülür, oyun qurtarır. Ayı dəfi əlinə alır, oturanların qarşısına tutub pul istəyir. Heç kəs pul vermir. Ayı pul verməyən adamlara donquldanıb gedir. Əlləz dayı dəfə üç abbası pul atır. Ayı dəfi gətirib Qaraca qıza uzadır.

Y a s ə m ə n. Bax, qızım, ayı hamıdan çox səni sevir. Pulu sənə verir.

Q a r a c a q ı z. Mən pul yığan qaraçı deyiləm ki?!

G ü l p ə r i. Yox, sən Şah Abbasın qızısan.

Y a s ə m ə n. Mən qızım Tutuya çalmaq, oxumaq öyrədəcəyəm. Bir görün nə qız olacaq.

Y e t ə r. Gülpəri nənə yaxşı dedi. Bunun adını Qaraca qız çağırın.

Y a s ə m ə n. Bu qaraca qız mənim canım, ciyərimdi. Onu öz balam kimi saxlayacağam.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən piri Babamın yanına gedirəm.

G ü l p ə r i. Bundan sonra kefimiz var... Hər gün zurnasını başlayacaq.

Əlləz dayı çırt çubuğunu çək-çəkə dərin fikrə getmişdir.

N a z l ı. Ay Əlləz dayı, nə fikrə getmisən?

Ə l l ə z. Bu zəlzələni düşünürəm, nə qədər ev yıxdı, ocaq söndürdü, nə qədər ata-ananı oğlundan, nə qədər oğlu-qızı ata-anasından ayırdı.

Y e t ə r. Elə onu de. Bu yazıq qızın taxsırı nə idi?

Q a r a c a q ı z. Xala, mən evimizə gedirəm.

G ü l p ə r i. Oruc, sən allah bu yetimi buradan rədd elə. Səsindən başım-qulağım getdi.

Ə l l ə z. Ay Gülpəri bacı, nə yaman incə baş-qulağın var. Qızım, dur gəl yanıma, sən mənim qızım olacaqsan.

Y e t ə r. Əlləz dayı, sənin uşağın çoxdur. Mən saxlaram.

Y a s ə m ə n. Yox, bu qızı heç kəsə verməyəcəyəm.

Ə l l ə z. Sən yaxşı saxlarsan, ancaq bunların əlindən bu qız gün görməz.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən heç yerdə qalmıram. Evimizə gedirəm. (*Bərk ağlayır. Ayı və Meymun onun qarşısında atılıb düşür, donquldanır, zingildəyir. Qaraca ağlamaqda davam edir)* Mən babamın yanına gedirəm. Mən babamı istəyirəm.

O r u c (*Qaracanın əlindən tutub bərk itələyir*). Hara istəyirsən get!

G ü l p ə r i. Əlinə qurban olum, elə, bax.

Y a s ə m ə n (*qızın əlindən tutur*). Yox, getməyəcək.

O r u c. Bizə lazım deyil!

G ü l p ə r i. Rədd elə getsin!

Y a s ə m ə n. Yox, getməyəcək!..

İKİNCİ ŞƏKİL

Səhnə otlu, çiçəkli və seyrək kollu bir çölü təsvir edir. Bir kiçik qaraçı çadırı qurulmuş. Çadırın yanında G ü l p ə r i oturmuş. Y a s ə m ə n ayaq üstə iş görür.

Y a s ə m ə n. Görəsən, oğlun neçin gecikdi?

G ü l p ə r i. Yenə niyə təşvişə düşmüsən?

Y a s ə m ə n. Qaracanı o hər gün ağladır. Qız onun əlindən lap təngə gəlmişdir.

G ü l p ə r i. Qız yaxşı qoçaq qızdır. Pul qazanandır... Ancaq bir az tərsdir.

Y a s ə m ə n. Tərs deyil... mənliyini sevən qızdır. Onun ilə acı-acı danışmaq olmaz!

G ü l p ə r i. Oruc tərs, o tərs. İki tərs yola getməz.

Y a s ə m ə n. Deyəsən Qaraca ilə barışmısan?

G ü l p ə r i. Hər gün dəf dolusu bizə pul gətirir. Bəs barışmaram?

İt bərk hürür. Adam səsi gəlir, kimsə ağac ilə uzaqda özünü qoruyur.

Y a s ə m ə n. Xeyir olsun, bu tərəf gələn adam kimdir?

P i r i b a b a (*gəlir*). Günortanız xeyir olsun.

Y a s ə m ə n. Xeyir içində olasan.

P i r i b a b a. Nə yaman sərt itiniz var. Yaxşı ki, bağlamısınız.

G ü l p ə r i. Nə istəyirsən, qoca?

P i r i b a b a. Mən bir qız itirmişəm, onu axtarıram.

Y a s ə m ə n. Nə qız?

P i r i b a b a. On iki-on üç yaşında. Qarayanız qızdır. Adı Tutudur, iki aydır onu axtarıram. Deyirlər ki, onu bir qaraçı arvadı götürüb aparıbdır.

G ü l p ə r i. Yox, bizdə elə qız yoxdur...

P i r i b a b a. Bəlkə başqa qaraçı dəstələrində görmüsünüz?

Y a s ə m ə n. O qız sənin nəyindir?

P i r i b a b a. Oğul kimi sevdiyim ən yaxın dostumun qızıdır. Atasının o qədər yaxşılığını görmüşəm ki...

Y a s ə m ə n. Görünür etibarlı kişisən.

P i r i b a b a. Qızım, it itliyilə yaxşılığı unutmur, biz insanıq.

Y a s ə m ə n. Eh, baba, hər adam onu bacarmaz.

P i r i b a b a. O qızı tapıb mənə versən, gedə-gündüz canına dua edərəm.

G ü l p ə r i. A kişi, nə çox danışırsan, sənə dedim ki, biz tanımırıq.

P i r i b a b a (*Yasəmənə*). Bəlkə onu bir yerdə görmüsünüz?

G ü l p ə r i. Yox, yox, görməmişik.

P i r i b a b a. Bu qız bəs nə oldu? İki aydır o qızı qapı-qapı gəzirəm.

Y a s ə m ə n (*tərəfə*). Eh, yazıq kişi... (*Piri babaya)* Zəlzələdən sizə də bir ziyan toxundumu?

P i r i b a b a. Eh, qızım, necə toxunmadı. Mənim də evim-eşiyim uçdu, bir nəvəm, gəlinim daş altında qalıb öldü. İndi yalqızam. Ah, bircə qızı tapsaydım, dərdlərimi unudardım.

G ü l p ə r i. Eh, nə çərənçi kişidir. Başım, beynim getdi. Onu tez yola sal, getsin.

Y a s ə m ə n (*tərəfə*). Ah, mən neyləyim? Balası kimi sevdiyi Qaracanı bu dərdli kişiyə verim. Bəs mən neyləyim? Yox, belə qızı əlimdən verə bilmərəm, o mənim canım, ciyərimdir. Bütün məhəbbətimi ona salmışam. Ana, deyib üstümə yüyürəndə ürəyim dağa dönür.

P i r i b a b a. Mənə doğru bir cavab verin.

Y a s ə m ə n. Baba, bizim o qızdan xəbərimiz yoxdur.

P i r i b a b a (*ümidsiz*). Deyirsən yoxdur. Bəs bu qız nə oldu? Of, gəzməkdən ayaqlarımda gir qalmadı.

G ü l p ə r i. Yaxşı, yaxşı, neybətini üstümüzə tökmə, get!

P i r i b a b a. Gedirəm, gedirəm, sağ ol, qızım. (*Gedir)*

G ü l p ə r i. Bura bax, yaxşı pul versəydi, qızı tapşırardım əlinə. (*Bağırır)* A kişi! A kişi!

Y a s ə m ə n (*əlilə Piri babanı işarə edərək*). Heç! Heç!.. (*Gülpəriyə)* Mən o qızı dünya malına satmaram.

G ü l p ə r i. Bura gəl, bura gəl!

Y a s ə m ə n. Ölsəm də mən o qızı əlimdən verməyəcəyəm...

G ü l p ə r i. Qoca, o qızı tapsaq bizə nə qədər pul verərsən?

Y a s ə m ə n. Ay arvad, hanı, qızı tapmısan ki, verirsən?..

P i r i b a b a. Mənim pulum yoxdur, olsaydı ondan əsirgəməzdim. Kim o qızı tapıb mənə versə, üç ay ona qulluq edərəm.

G ü l p ə r i (*istehza ilə*). Qulluq edərəm.

P i r i b a b a. Hər ağır çətin işinə gedərəm.

G ü l p ə r i. Yox, yox, bizə nökər-mökər lazım deyil. Get!

P i r i b a b a. Ay bacı, deyəsən siz o qızın yerini bilirsiniz. Siz allah, bilirsinizsə, gizlətməyin.

Y a s ə m ə n. Baba, bilmirik.

G ü l p ə r i. Get, get... Biz qız-mız tanımırıq.

Piri baba gedir.

Y a s ə m ə n. Qocanı görürsən? Adilə, sanilə nişan verir, yoxsa qızın sorağını qocaya xəbər vermişlər. Of, ürəyim döyünür. Mən o qızsız bir gün də yaşaya bilmərəm.

G ü l p ə r i. Dəlisən, mən onu heç əlimdən verərəmmi? O bizim çörək ağacımızdır.

Y a s ə m ə n. Qoca yaxşı pul versəydi, elə verərdin ki... Sizin allahınız, imanınız, vicdanınız puldur, pul... Hələ dörd-beş aya görərsən o qız nə qız olacaq. Qaraçıların gözü bu qızdadır. Qorxuram, qoca yolda qızı görə. Oğlun da ki, bu yetim qıza göz verir, işıq vermir. Ağlatmadığı gün yoxdur. Qaçmasa yaxşıdır.

G ü l p ə r i. Yazığın harası var ki, hara qaçsın.

Y a s ə m ə n. İndi Qaraca yağa-bala dönüb; bir zaman qovurdun.

G ü l p ə r i. Mən də onun gətirdiyi pula şadam, yoxsa onu bir saat da bu qapıda qoymaram.

Y a s ə m ə n. Acgöz olduğunuzu bilirəm. (*Meymun uzanıb gözlərini açır, gah yumur, gah da yola tərəf baxaraq zingildəyir)* Meymuna bax, Qaraca ilə Orucun yolunu gözləyir. Ay ilə bunu Qaraca qız dostlaşdırdı, yoxsa heç yola getmirdilər.

O r u c ilə Q a r a c a görünür. Q a r a c a əlində dəf qaça-qaça gəlir. Dəfi yerə qoyub Yasəməni qucaqlayır. Birdən ağlayır. Meymun onu görüncə qaçıb yanına gəlir. Sevincək səslər çıxarır, onunla oynamaq istəyir. Qaraca etina etmir. Meymun ayı ilə oynamağa başlayır.

Y a s ə m ə n. Qızım, nə üçün ağlayırsan? Yoxsa Oruc əmi səni döymüş?

Q a r a c a q ı z. Əlindəki matraq ilə üç dəfə belimdən elə çəkdi ki. (*Ağlayır)*

Y a s ə m ə n. Can balam, can. (*Onu qucaqlayıb öpür)*

G ü l p ə r i. Qızım, Qaraca, gəl bura görüm nə qədər pul gətirmisən?

Q a r a c a q ı z. Pullarımı anama verəcəyəm. Al, ana can. (*Pulları Yasəmənə verir)*

Y a s ə m ə n. Qızım, apar ver, nənən saxlasın.

Q a r a c a q ı z (*qaça-qaça aparır).* Al, nənə can, Oruc əmiyə vermə. Əlinə pul düşən kimi gedib içir, xasiyyəti daha da pis olur.

G ü l p ə r i. Yox, qızım, vermərəm. (*Pulu acgözcəsinə qamarlayır)* Afərin qızım, bu gün nə çox pul gətirmisən. Gəl bir səni öpüm. (*Öpür. Orucu görüncə pulu gizləyir. Qaraca Yasəməni qucaqlayıb oturur. Oruc əlində matraq yanaşır, Qaracaya)*

O r u c. Qalx, ayını bağla.

Qaraca cavab vermir. Ayı, meymun oynamaqda davam edir.

Y a s ə m ə n. Qızımı niyə vurmusan?

O r u c. Sən ağzını yum, o mənim işimdir. Qalx ayını bağla!

Qaraca cavab vermir.

G ü l p ə r i. Ay oğul, sən bu qızı incitmə, o gələli ağ günə çıxmışıq.

Ayı ilə Meymun Qaracaya yanaşır. Sevincək səslər çıxarır. Onun qarşısında atılır-düşür. Qaraca onlara baxır, gülür, başını yenə Yasəmənin qoltuğuna soxur.

O r u c (*əlindəki matrağı yuxarı qaldırır*). Qalx deyirəm sənə!

Y a s ə m ə n. Qızım, bax, bu heyvanlar səni nə qədər sevir. Qalx qızım, ayını bağla gəl.

Qaraca durur. Ayının zəncirini əlinə alır, ayı ilə meymun sevindiklərindən onun qarşısında atılır-düşür. Qaraca onların başlarını qucaqlayır.

Q a r a c a q ı z . Mənim əziz dostlarım.

Ayı və meymun onu dililə yalayır. Ona mehribanlıq edirlər. Qaraca ayının zəncirindən tutub aparır. Ayı, meymun oynaya-oynaya gedirlər. Yasəmən onların dalınca baxaraq:

O r u c. Mən belə inad uşaq görməmişəm. O zorbalıqda ayı mənim qamçımın qorxusundan hər tövr oyun çıxarır, ancaq bu balacalıqda qızın əlində aciz qalmışam.

Y a s ə m ə n. Bunun səbəbi odur ki ayı heyvandır, bu isə insan. Heyvan ilə edilən rəftar insan ilə edilməz. Heyvana çubuq lazım isə, insana mehriban rəftar, mülayim söz lazımdır.

O r u c. Yox, bu bir səbəb deyil. Sən olmasan mən onu iki gündə muma döndərərəm.

Y a s ə m ə n. Bura bax, qızın adamı gəlmişdi. Onu axtarırdı. Bir təhər yola saldıq getdi. Sən bu qızı çox incitmə, qaçar.

O r u c. Sən bilmirsən o necə tərsdir. Nə deyirsən qaya kimi səs verir.

Y a s ə m ə n. Söz deməyin qaydası var. Bəs mənim sözümdən niyə çıxmır?

G ü l p ə r i. Yaxşı, yaxşı, beş-on şahı pul gətirir deyə sən də bu tat qızını dingə eləyib başımıza qoyma.

Y a s ə m ə n. Sənin kimi ananın elə də oğlu olar. Əti acı, dili acı. Yazıq bir parça quru çörəyi də göz yaşı ilə yeyir. Siz yaxşılıq bilməzsiniz.

O r u c. Bura bax, sən bizə ağıl öyrətmə, bu matrağı görürsən?

Q a r a c a q ı z gəlir. Yasəmənin qarşısında oturur. Yasəmən onu qucaqlayır.

Q a r a c a q ı z (*Yasəməni qucaqlayıb*). Ay ana, nə yaxşı sən varmışsan. Yoxsa mən bir saat burda dayanmazdım.

Y a s ə m ə n. Neylərdin, qızım?

Q a r a c a q ı z (*Yasəmənin qulağına*). Qaçardım.

Y a s ə m ə n. Dəli balam, hələ de görüm, bu gün yaxşı çalıb oxudunmu?

Q a r a c a q ı z. Ana can, elə yaxşı oxuyub çaldım ki, adamlar dəfimin içinə pul ilə doldurdular.

Y a s ə m ə n. Sənə bundan da yaxşı havalar öyrədəcəyəm. Dəfi götür, dünən öyrətdiyim havanı oxu, görüm necə öyrənmisən?

Q a r a c a q ı z (*tez qalxır*). Qoy ayını gətirim, çalıb oxuyaq.

Y a s ə m ə n. Yaxşı qızım, get, gətir. (*Qaraca qız gedir)*

G ü l p ə r i. Adamın allahı var, indi ağ günə çıxmışıq. Hər gün dəf dolusu pul gətirir.

Y a s ə m ə n. Ancaq yetimin günü, rüzgarı yoxdur.

O r u c. Nə qədər ki, tərsdir matraq yeyəcək.

Q a r a c a q ı z ayı ilə oynaya-oynaya gəlir. Dəfi əlinə alır, çalır, oxuyur, ayı ilə üz-üzə oynayır.

Q a r a c a q ı z (*oxuyur*).

Ey mehriban ayım oyna
Mən çalım, oynayım, oyna!
Sən şabaşla dəfi doldur,
Gətir ver, mən sayım, oyna!

(*Ağacı ayının əlinə verir, ayı qoca kişi kimi əlində ağac əyilə-əyilə oynayır)*

Gül çiçəkli yaz gəlmişdir.
Ayım, söylə bu nə işdir?
Yoxsa sən də qocalmısan
Belin neçin əyilmişdir?

(*Ayının başına papaq qoyur)*

Ey bığları burma oğlan!
Saf poladdan qurma oğlan!
Qırqovullar bax, səslənir.
Nişan al tez, durma, oğlan!

(*Ayının başına qırmızı dəsmal salır)*

Mənim ayım, çoban qızı,
Yanaqları al qırmızı.
Boyu onun sərv ağacı,
Başı Şüvəlan qarpızı.

Oyun bitdikdən sonra ayaqlarını aralayaraq dəfi onlara tərəf tutur. Yasəmən dəfin içinə bir abbası pul atır.

Y a s ə m ə n. Sağ ol, qızım, sağ ol, hələ sənə bundan da yaxşı mahnılar, oyunlar öyrədəcəyəm.

O r u c (*ayının böyrünə matraq ilə bərk vurur. Ayı bərk donquldanır).* Apar, apar, ayını bağla!

Qaraca qız ayı ilə oynaya-oynaya gedir. Arabir dayanır. Ayı matraq dəyən yeri dililə yalayır.

G ü l p ə r i (*göyə baxaraq*). Paho, göy üzü yaman bulanır. Buludlar üstümüzü alır.

O r u c. Bir yağış yağacaq ki, tut ucundan göyə çıx.

G ü l p ə r i. Tez ol, tez ol çadırın ətrafına dərin xəndək qaz. Bərk yağış yağsa çadırı da, bizi də sel apara bilər. İki dağın arasındayıq. Bu dərə yaman selli dərədir. Yadımdadır, bir dəfə burda selin ağzından özümüzü zor-güc ilə qurtardıq.

O r u c. Gəlin, gəlin, xəndək qazaq.

Qaraca qız, Yasəmən, Oruc əllərində külüng, bel çadırın ətrafını qazırlar. Göy guruldayır, şimşək çaxır.

Y a s ə m ə n. Mənim ürəyimə damıb, bu yağış ziyansız keçməyəcək. Onsuz da çaya bax, necə daşır. Sel getdikcə güclənir.

O r u c (*Qaracanı ayağilə bərk vurur*). Sən bu tərsin bir külüng vurmağına bax!

Q a r a c a q ı z (*acıqla*). Niyə vurursan?

O r u c. Görünür, könlün yenə matraq istəyir.

Q a r a c a q ı z. Dayan, sənin bu matraqlardan canımı elə qurtarım ki, bir də mənim üzümü görməyəsən.

O r u c. Sən o günü görməyəcəksən.

Q a r a c a q ı z (*tərəfə*). Görərik.

G ü l p ə r i. Oruc, Oruc çay daşır, sel bizə tərəf gəlir.

Y a s ə m ə n. Vay, başıma kül!

Göy guruldayır, şimşək oynayır, ildırım çaxır, şiddətlə yağış yağır.

G ü l p ə r i. Sel bizi ağzına alıb aparmasa yaxşıdır. (*Yerindən qalxıb çadıra tərəf gəlir)* Hələ bir yağışa bax!

O r u c. Çadıra gəlin, bura salamatlıqdır.

G ü l p ə r i. Çadıra girir. Yasəmən, Qaraca və Oruc tamaşa edirlər.

Y a s ə m ə n. Təpələrdən dərəyə axan selə baxın! Bu allahın bəlasıdır.

Meymun çadıra girir.

Q a r a c a q ı z. Sən bu meymuna bax, o da qorxusundan gəlib çadıra sığınır.

O r u c. Yaxşı yadıma düşdü. Qız, tez ol get, ayını aç, gətir.

Q a r a c a q ı z. Vay, bu yağışda, seldə mən necə gedim.

Y a s ə m ə n. Bu uşağı göndərmə, o bacarmaz!

O r u c. Bəs kim getsin? (*Qaracanın qolundan itələyir)* Get deyirəm sənə!

Y a s ə m ə n. Niyə özün getmirsən?

O r u c. Sən ağzını yum. (*Qaracanın qolundan tutub itələyir)* Sənə get deyirəm!

Q a r a c a q ı z (*ağlayır)*Mən qorxuram.

Y a s ə m ə n. Yaxşı, yaxşı mən gedərəm... O qız ilə işin olmasın. (*Getmək istəyir)*

Q a r a c a q ı z. Sən getmə, ana can, bax, çay daşıb o tərəfi bürüyür.

O r u c. Bir bax, canlarının üstündə nə əsirlər.

Y a s ə m ə n. Sən yaman əsirsən. (*Getmək istəyir)*

Q a r a c a q ı z. Getmə, ana can, getmə, qoy mən gedim.

Y a s ə m ə n. Yox, qızım, səni qoymaram.

Q a r a c a q ı z. Qorxma, mənə bir şey olmaz.

Getmək istərkən Yasəmən onu tutub saxlayır.

Y a s ə m ə n. Sən dur, tərslik etmə, mən gedirəm. (*Gedir)*

Şimşək oynayır, ildırım çaxır, ayı qorxusundan dartınır, budağı qırıb zəncirilə bərabər qaçır. Gülpəri başını çadırdan çıxarıb ətrafa baxaraq:

G ü l p ə r i. Vay! Bu sel dünyanı basacaq.

Q a r a c a q ı z (*həyəcanlı*). Anamı sel aparmasa yaxşıdır, hanı görünmür? (*Yasəmən seldən keçmək istərkən yıxılır. O ayağa durmağa çalışarkən sel onu itələyib irəli aparır. Nə qədər çıxmağa çalışır, bacarmır. Birdən bağırır)*

Y a s ə m ə n. Vay...

Q a r a c a q ı z. O nə səsdir? Vay!.. Anamın səsidir... (*Tez qaçır, yolun yarısından*) Köməyə gəlin, anamı sel aparır.

Oruc da qaçır, Qaraca özünü selə vurur, sel onu o tərəf-bu tərəfə atır.

Y a s ə m ə n. Qızım, sən gəlmə batarsan. Orucu çağır, Orucu.

Q a r a c a q ı z. Ana can, qorxma, mən üzməyi yaxşı bilirəm. Oruc əmi!.. Oruc əmi!.. (*Özünü selin ağzından qurtarıb Yasəmənə çatdırır. Onun qolundan tutub çəkir. Sel onları o tərəf-bu tərəfə vurur. Oruc gəlir)*

O r u c. Qız, sən Yasəməni bu tərəfə çək. Əlini uzat, mən səni çəkim.

Q a r a c a q ı z. Mən anamı tutmuşam...Əlim sənə çatmır... Bir az irəli gəl!

O r u c. Ha, qoçaq qız, qolundan tut, bu tərəfə çək.

Q a r a c a q ı z . Sel qoymur... Sən də gəl!

O r u c. Mən gələ bilmərəm... Bərk tut, ha qoçaq... Ha!.. Çək... Bu tərəfə. Vay... Sel hər ikisini alıb aparır. Təkcə başları görünür. Odur yenə üzə çıxdılar. Qaraca, Qaraca!..

Q a r a c a q ı z. Vay! (*Ağlayır*). Anamı sel aparır.

O r u c. Ağlama... Yasəməni o daşa tərəf çək.

Q a r a c a q ı z. Çəkirəm, sel qoymur, məni də batırır... Köməyə gəl!..

O r u c. Yox, mən gələ bilmərəm.

Q a r a c a q ı z. Vay... Anamı sel daşa vurdu.

O r u c. Ha, qoçaq qız... Bu tərəfə çək... Sel sizi sahilə vurur.

Q a r a c a q ı z. Sən əlini mənə uzat, tez ol, tez ol!

Oruc əlini ona uzadır, Yasəməni yarımcan sudan çıxarırlar.

Y a s ə m ə n. Vay... vay...

Qaraca qız başının dəsmalını açıb Yasəmənin başını ağlaya-ağlaya bağlayır.

Q a r a c a q ı z. Vay, başı daşa dəyib yarıldı. Qan gör necə axır. Ana can, ana can...

Y a s ə m ə n. Of, əl vurma, qızım, ölürəm.

O r u c. Nə olub, sənə ki... Başı yarılmaqla adam ölməz.

G ü l p ə r i. Oruc, Oruc, gəl məni burdan götür.

Y a s ə m ə n. Məni yerimdən tərpətməyin. Of, Qaraca hanı?

Q a r a c a q ı z. Burdayam, ana can! (*Qucaqlayıb ağlayır)*

Y a s ə m ə n. Yetim balam, yazıq balam! (*Onu qucaqlayır, ağlayır. Qaraca başını onun başına söykəyib ağlayır)*

O r u c (*birdən*). Ayı nə oldu? (*Birdən gedir baxır, tez qayıdır)*

Q a r a c a q ı z. Ana can, başın çox ağrıyır.

Y a s ə m ə n (*halsız*). Qızım, belim, of, belim yaman ağrıyır.

Q a r a c a q ı z (*əli ilə başına baxır*). Qan heç kəsilmir.

O r u c. Ayı budağı qırıb qaçmış, get onu tap... Tez ol!

Q a r a c a q ı z. Mən onu harda tapım? Bəlkə onu sel aparmış?

O r u c. Mən bilmirəm... Harda olsa tap gətir, yoxsa...

Qaraca ağlayır.

Y a s ə m ə n. Oruc, dayan, nə qədər canımda can var, sənə vəsiyyətimi eləyim. Dörd-beş ildir sənin lə yaşayıram, acı söyüşdən başqa bir şey görməmişəm. Cavan ömrümü çürütdüm, min zülm, min cəfa etdin. Bunların hamısını sənə halal edirəm. Ancaq sən də mənə söz ver ki, bundan sonra Qaraca qız ilə mehriban dolanıb onu incitməyəcəksən... (*Halsız olur)*

O r u c. Yaxşı, yaxşı...

Q a r a c a q ı z. Ana can... ana can... sənə nə oldu?

Y a s ə m ə n (*halsız*). Heç... heç... qızım. (*Onu qucaqlamaq istəyir, bacarmır)* Vay...

O r u c. Yasəmən!.. Yasəmən!..

Q a r a c a q ı z. Ana can, ana can!.. Of, cavab ver... Ana can, sənə nə oldu?

Yasəmən canını təslim edir.

O r u c. Bu da belə getdi.

Q a r a c a q ı z. Ana can, ana can, məni kimə tapşırıb gedirsən. Sən ölmə, qoy mən ölüm, mən sənsiz yaşaya bilmərəm. (*Ağlayır)*

G ü l p ə r i (*bağırır).* Ay oğul, ay oğul, gəl məni burdan götür.

O r u c. Sənin də kefin gəlib. Bəxtəvər, arvad burda ölüb, ayı budağı qırıb qaçıb, sən də canıyın hayındasan... (*Qaracaya)* Qalx, zırıldama, tez ol, ayını get tap. (*Qolundan tutub çəkir*)

Q a r a c a q ı z. Burax qolumu... Mən anamı qoyub hara gedirəm.

O r u c. Dur deyirəm sənə. Ayı tapılmasa dərini boğazından çıxaracağam. De görüm o hara qaçar?

Q a r a c a q ı z. Nə bilim.

O r u c. Necə nə bilim.

Q a r a c a q ı z. Onun gücü məndə olsa, mən də zənciri qırıb qaçaram.

O r u c. O meşəyə qaçmış olacaq... Gəl gedək, axtaraq

Q a r a c a q ı z. Bəs anam?

O r u c. Çox mırıldanma, ayını tapıb tez qayıdarıq.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən anamın yanından ayrılmaram.

O r u c (*matrağı qaldırıb havada oynadır və onun qolundan bütün qüvvətilə dartıb çəkərək*). Matraq yeməmiş, dur get deyirəm.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Of, nə yaman günlərə qaldım.

M e y m u n gəlir. Qaracanın ayaqları ucunda yalmanır.

O r u c (*matraq ilə meymunu vurur*). Dur get burdan. (*Gülpəriyə*) Biz getdik, sən meymundan göz-qulaq ol.

G ü l p ə r i. Ay oğul, məni sel ağzında qoyub hara gedirsən?

Q a r a c a q ı z (*Yasəmənə baxaraq*). Ay... Ana can... ana can... Mən sənsiz nə edəcəyəm?!

O r u c. Yubanma, gedək. (*Gedirlər)*

G ü l p ə r i. Məni sel ağzında qoyub getdilər. Bəs mənim halım nə olacaq? Bəlkə yenə sel gəldi... Yox, mən burda qala bilmərəm... Gedim başıma bir çarə eləyim.

Birdən şimşək oynayır, ildırım çaxır.

G ü l p ə r i. Vay... Mən burada qala bilmərəm. (*Qaça-qaça gedir)*

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Səhnə meşəni təsvir edir. Bir-birindən aralı ağaclar, kol-kos. Yaxında bir kiçik mağara, ayının zənciri bir kola dolaşıb. Nə qədər dartınır açа bilmir. Ayı donquldanır. Acığından, zənciri çeynəyir. Bir az dayanır, yenə donquldanmağa, bağırmağa zənciri çeynəməyə başlayır. Q a r a c a q ı z ilə O r u c görünür.

Q a r a c a q ı z. Ayının səsi bu tərəfdən gəlirdi.

O r u c. Aldada bilməzsən. Mən səs eşitmədim. Ayı tapılmasa bu meşədən salamat qayıtmayacaqsan.

Q a r a c a q ı z. Mən neyləyim?

O r u c. Ayını bu saat tap!.. (*Matrağı qaldırır)*

Q a r a c a q ı z. Bir dayan görək... səsini eşitmişəm... Bax... Odur, yenə səs gəlir.

O r u c. Ay çəngi, mən qulaqlarıma inanım, yoxsa sənə? (*Ayı bağırır)*

Q a r a c a q ı z. Bax odur... Ayının səsidir.

O r u c. Hə, mən də bir səs eşitdim. Deyəsən odur.

Hər ikisi irəli gedir. Qaraca qız ayını görür. Ayı onu görüncə sevindiyindən atılır, düşür.

Q a r a c a q ı z. Bax, odur, tapdım... (*Qaçır, ayını qucaqlayır. Ayı ona mehribanlıq edir. Əlilə onunla oynayır. Oruc gəlir. Zəncirinin dolaşığını ağacdan açır. Sonra zənciri ağaca bərk bağlayır. Matrağı qaldırıb)*

O r u c. İndi sənə bir toy tutum ki, bir də zənciri qırıb qaçmayasan. (*Matrağı ilə vurur, ay donquldanır, bağırır*)

Q a r a c a q ı z. Oruc əmi, yazıqdır, niyə vurursan? (*Onun əlini tutur)*

O r u c (*onu itələyərək*). Sən çəkil!.. (*Vurur*)

Q a r a c a q ı z. Axı onun taxsırı nədir? İldırımdan qorxub qaçıbdır.

O r u c. Ey nankor heyvan, bir də qaçarsanmı?

Q a r a c a q ı z. Yox, daha qaçmaz... Yazıqdır bəsdir. (*Ağlayır*)

O r u c. Sən çəkil, çəngi. (*Vurur*) Bir də qaçarsanmı?

Ayı dartınır, dartınır, halqanı boğazından çıxarır. Qaracaya tərəf gəlir. Qaraca qız onun boynunu qucaqlayır, əlilə oxşayır. Ayı canını ağrısından donquldanır.

Q a r a c a q ı z. Yox, gözəl ayım, yaxşı ayım, mənim əziz dostum, ağlama.

O r u c (*Zənciri ağacdan açıb gətirir, istəyir ki, halqanı ayının boynuna keçirsin*). Sən ayını bərk tut, halqanı boynuna keçirim. (*Qa-*

raca ayını tutur. Oruc halqanı keçirmək istərkən ayı atılır, onu iki pəncəsilə yerə yıxıb, övkəşdirib dişləyir)

O r u c. (*bağırır*). Ay qız, qoyma, ay məni öldürdü.

Q a r a c a q ı z. Vay, vay. (*Ayını tutub bir tərəfə çəkir)*

Ayı donquldanıb yenə Orucun üstünə atılır. Pəncəsilə onu vurur. Dişləyir. Qaraca qız baxıb ağlayır. Oruc ölür. Ayı ondan əl çəkincə Qaraca qız qorxusundan qaçır. Ayı da onun arxasınca qaçır. Qaraca qız bağırıb özünü tez bir mağaraya soxur. Ayı gəlib, nə qədər çalışır mağaraya girə bilmir. Bu zaman Hüseynəli bəy nökəri ilə əllərində tüfəng, Yanında itlər gəlirlər.

B ə y (*ətrafa göz gəzdirərək*). Ov görünmür, bu günkü zəhmətimiz deyəsən boşa çıxacaq.

S a y m a z. Ağa bu meşədə ov olmaz.

B ə y. Olsa da, olmasa da ovsuz evə qayıtmayacağam.

S a y m a z. Ovsuz qayıtsaq Pəricahan xanım bizi qapıdan qovar.

B ə y. Püstə də sənin qulaqlarını yerindən çıxarar. Bir dovşan vursaq ona da razıyam.

S a y m a z. Razı olmamış əlimizdən nə gəlir.

B ə y. Burda oturub bir tüstülətsək pis olmaz.

S a y m a z. Ağa mənim başıma bir fikir gəlib.

B ə y. Hansı başına, keçəl başına?

S a y m a z. Bəli, elə bu keçəl başıma. (*Başını açır)*

B ə y. Yaxşı, de görək!

S a y m a z. Ovsuz qayıtsaq mən bağ həyətinə girib qazların birinin başını kəsib gətirəcəyəm, deyərik çöl qazı vurmuşuq.

B ə y. Baxarıq... Keçmişdə burada hər kolun altından biz turac qalxırdı. Hər evə qayıdanda beş-on turac, qırqovul aparırdım.

S a y m a z. Onların da hamısı xanımın qarnından gəlib gedərdi.

B ə y. Niyə xanımın?! Püstə də, sən də evimdə qırqovul əti yeyə-yeyə qudurdunuz.

S a y m a z. Ağa, bu keçəl başıma and olsun yox, bir turac, qırqovul əti yeməmişik. Qırqovul sümüyü desən doğrudur. Pəricahan xanım bizim xörəyimizin üstünə quru qəfəs qoyardı. Biz ancaq it kimi qırqovulun qabırğalarını gəmirirdik, ət görməzdik.

B ə y. Nökər-qaravaş ki, var, qapıda it kimi bir şeydir. Elə adamlar var ki, qırqovulun o quru sümüklərinə də həsrətdir.

S a y m a z (*istehza ilə*). Orası elədir. Kasıb-kusub qırqovul ətinin ləzzətini nə anlayır. Onu allah yarıdıb bəylərə.

B ə y. Bu meşədən quşların nəslini kəsən mən olmuşam. Onları bax bu tüfənglə bir-bir dənləmişəm.

S a y m a z. Bir meşədən qırqovulun nəslini kəsmək, o da böyük məharətdir. Hər adam ürək eləməz. Görək onu bir mən də bacara bilərəmmi?

İt hürür.

B ə y. Dayan, görək bu it kimə hürür. Deyəsən ov görmüş...

S a y m a z. Elə bir şeydir. Yoxsa boş yerə hürməz.

İt daha şiddətlə hürür. Hər ikisi irəli gəlir. Görürlər ki, it ilə ayı boğuşur. Ayı pəncəsilə vurub iti yerə sərir.

S a y m a z. Ayıdır, ağa, ayıdır. (*Bəy nişan alır)* Dayan, ağa, qoy onu mən vurum. Sənin güllən öldürməz.

B ə y. Çəkil o yana, qoduq!.. (*Nişan alıb vurur. Ayı silkələnir, yaralanır, onlara hücum edir. Saymaz onu vurub yerə yıxır. Ayı yerdə böyürür, donquldanır)* Bu meşədə ömrümlə ayı görməmişəm, görəsən bu hardan azıb gəlmiş?!

S a y m a z. Ovsuz qayıtmayasınız deyə, onu sizin bəxtiniz çəkib gətirmiş. Yaxşı oldu, heç olmasa evə ovsuz qayıtmadıq.

B ə y. Ayı ətinin kababı dəsgah olur. Ovun axırı bəd olmadı. Götür gedək.

S a y m a z. Ağa, bu əl ayısıdır, boğazında xalta yeri var.

B ə y. Hanı?

S a y m a z. Budur, bax!

B ə y. Bu meymun oynadan qaraçıların olacaq.

S a y m a z. Gərək öldürməyəydik, Ağca xanıma töhfə aparardıq. Görəsən bu necə olub qaçıbdır?

B ə y. Kim bilir?

İt Orucun meyidini iyləyib hürür.

S a y m a z. Kimdir o?

B ə y. Hanı?

S a y m a z (*Orucun meyidinə tərəf gedir*). Ayının sahibidir. Bəy, görünür, ayı basıb öldürüb.

İt mağara ağzında hürməyə başlayır. Mağaraya girib çıxır, aramsız hürür.

B ə y. Deyəsən mağarada heyvan var. İt yaman hürür. (*Tüfəng ilə nişan alır)*

S a y m a z (*mağaraya tərəf gedir*). Ha, bozlar, ha!.. (*İt mağaraya soxulur, içəridən ağlamaq səsi eşidilir)* Eşidirsən? Adam səsidir. Bax, ağlayır. (*İti səsləyir*). Bozlar, Bozlar!

İt mağaradan çıxır, ağzını mağaraya tutaraq bərk hürür.

S a y m a z. Ey, kimsən, qorxma, mağaradan çıx! (*Cavab gəlmir. İt mağaraya soxulur, Qaracanın ətəyindən tutub çəkə-çəkə çıxarır, Saymaz iti qovur, Qaraca ağlayır)* Qorxma, qorxma!

B ə y. Ay qız, sən kimsən? (*Qız cavab vermir)*

S a y m a z. O kişi sənin nəyindir?

Q a r a c a q ı z. O mənim heç nəyim, düşmənim. Ayı intiqamımı yaxşı aldı.

B ə y. Əcəb dilli-dilavər qızdır.

S a y m a z. Bəs sənin ürəyin ona yanmır?

Q a r a c a q ı z. Yox, yanmır... O mənə çörək vermirdi, mən ona çörək qazanırdım. Hər gün dəfini pul ilə doldurub ona verirdim, o da əvəzində mənə matraq vururdu.

S a y m a z. Bəy ki deyil, onun matraq ilə döyməyə ixtiyarı yoxdur.

Q a r a c a q ı z (*ayını görür, həyəcanla bağırır*). Vay, mənim gözəl ayım. (*Tez gəlir, onun başını götürüb qolu üzərinə qoyur, ayı gözlərini açır. Qızı görüncə yavaş-yavaş inildəyir və əlilə qızı qucaqlayan kimi ölür)*

B ə y. Bay, bu hələ ölməmiş... qız, bəri gəl, səni dişlər.

Q a r a c a q ı z. O məni dişləməz. (*Ağlayır)*

S a y m a z. Ona bax, ölüm halında yenə qıza məhəbbət göstərir.

B ə y. O səni çox sevirdi?

Q a r a c a q ı z. Bəs sevmirdi.

S a y m a z. Bəs nə üçün qaçıb mağaraya girmişdin?

Q a r a c a q ı z. Kişi onu matraq ilə döydü, o da qəzəblənib onu öldürdü. Mən qorxdum ki, məni də öldürsün, qaçıb mağaraya girdim. O mağara ağzında məni çox səslədi, çox çağırdı. (*Ağlayır)* Çıxsaydım, ayım ölməzdi.

S a y m a z (*zənciri yerdən götürüb*). Bu da zənciri.

Q a r a c a q ı z. O öz zəncirini də qırdı, mənim zəncirimi də, hər ikimiz qurtardıq. Ancaq o öldü, mən qaldım. (*Ağlayır)*

S a y m a z. Ağlama.

B ə y. Yaxşı qızdır. Mən bunu Ağca xanıma töhfə aparacağam.

Q a r a c a q ı z. Nə? Oyuncaq deyiləm ki, məni töhfə aparasan?

B ə y. Oho, qaraçı qızında bir qudurğanlığa bax?!

Q a r a c a q ı z. Mən qaraçı qızı deyiləm.

Meymun uzaqda zingildəyir. Ağac yanında görünür.

S a y m a z. Ağa, o tərəfdə gözümə bir heyvan dəydi.

B ə y. Hanı?

Meymun görünür, zingildəyə-zingildəyə nə isə axtarır,

S a y m a z. Odur bax, bu nədir elə.

B ə y (*diqqətlə baxır*). Tülküyə bənzəyir. (*Nişan alır)*

Q a r a c a q ı z (*meymunu görcək bağırır).* Vay, vurmayın, mənim meymunumdur. Şeytanım, Şeytanım! (*Səslənir, meymun Qaracanın səsini eşidincə qaçıb gəlir, onun ayaqları ucunda yıxılıb sevincək hərəkətlər çıxarır. Qaraca onu oxşayaraq)* Gözəl şeytanım, mənsiz darıxdın? (*Meymun zingildəyir, atılıb düşür)*

S a y m a z. Ağa, heyvanda etibara bax?!

B ə y. Yaxşı meymundur, bunu da Ağca xanım üçün apararıq.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən onu heç kəsə vermərəm. (*Meymun ilə bərabər getmək istəyir)*

B ə y. Haraya?

Q a r a c a q ı z. Evimizə!

B ə y. Saymaz, tez ol, ayını da götür gedək!

S a y m a z. Ağa, ayını mən tərkimə alaram, bəs bu qızı, bu meymunu?

B ə y. Meymunu qucağına al, qızı da mən tərkimə alaram. Kəndə yaxınlaşanda düşüb ayağilə gedər.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən getmirəm. Mən gedim əvvəlcə anamın meyidini basdıracağam, sonra da kəndimizə gedəcəyəm.

S a y m a z. Kəndiniz hardadır?

Q a r a c a q ı z. Axtarıb taparam.

B ə y. Yox, getməyəcəksən. (*Onun qolundan tutub çəkir. Meymun bəyə hücum edir)*

Q a r a c a q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Mən kəndimizə babamın yanına gedəcəyəm. (*Dartınıb ağlayır)*

B ə y (*Matrağı qaldırıb vurmaq istəyir*) Bu matrağı görürsən? (*Meymun qəzəblənir, atılıb matrağı dişilə tutur, bəy matrağı çəkir, meymunu vurur. Meymun acıqlanıb bəyin üstünə atılır. Bəy onu vurmaq istərkən Qaraca meymunu qucaqlayır)*

Q a r a c a q ı z. Meymunumu vurma, mən babamın yanına gedirəm. (*Meymunu qucaqlayıb ağlayır)*

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Səhnə bəyin malikanəsini təsvir edir.

A ğ c a. Ana, mən bağçamızı gəzmək istəyirəm.

P ə r i c a h a n. Mürəbbiyən Nərgiz ilə get, gəz, gəl.

A ğ c a. Yox, mən təkbaşına gəzmək istəyirəm.

P ə r i c a h a n. Təkbaşına olmaz!

A ğ c a. Piri baba ordadır, o məni gəzdirər.

P ə r i c a h a n. Nərgiz Piri babadan əskikdir? O sənin mürəbbiyəndir. Atan ona ayda bir ətək pul verir.

A ğ c a. Yox, onu istəmirəm.

P ə r i c a h a n. Niyə, qızım?

A ğ c a. O məni ağzımı açıb nə bir söz danışmağa, nə də bağçadan bir çiçək qoparmağa qoyur. Elə uzun danlayır. Mənim ondan heç xoşum gəlmir.

P ə r i c a h a n. Qızım, o sənə tərbiyə verir. Sən gərək onun sözündən çıxmayasan.

A ğ c a. Eh, tərbiyə verir. Mənim ürəyim onunla heç açılmır.

P ə r i c a h a n. Piri kişi sənin ətəyinə noğul-nabat tökür?

A ğ c a. O mənə şirin söhbətlər edir. Keçmişlərdən danışır. Onu görəndə ürəyim gül kimi açılır, elə yaxşı qocadır ki!..

P ə r i c a h a n. Bura bax, qızım, mən Nərgizdən başqa heç kim ilə səni bağa buraxa bilmərəm. O hardadır? Yoxsa div kimi yeddi günün yuxusuna gedib. Nərgiz! Nərgiz!

N ə r g i z (*qaça-qaça*). Mən burdayam, xanım.

A ğ c a (*arxasını çevirərək*). Yenə canım üçün gəldi.

P ə r i c a h a n. Bu qız darıxır, onu nə üçün yalqız qoyursan?

N ə r g i z. Mən ona şəkilli kitablar verdim, oxusun, şəkillərinə baxsın.

A ğ c a. Bir kitabın şəkillərinə nə qədər baxarlar? Mənim ürəyim sıxılır, danışmaq, oynamaq istəyirəm.

P ə r i c a h a n. Bəyəm sənin əlini tutur, bu eyvanda oyna.

A ğ c a. Kiminlə oynayım? Bu daş, divar iləmi? (*Ağlayır*) Bir qız yoxdur ki, onunla oynayım. Kim gəlir, yox, sən bəy qızısan, kəndli qızları ilə oynama, deyirsən. Bəs mən kiminlə oynayım?

N ə r g i z. Oyuncaqlarınla, sənin ev dolusu oyuncağın var.

A ğ c a. O cansız oyuncaqlar da məni təngə gətirdi. (*Ağlayır)*

P ə r i c a h a n (*acıqlı*). Nərgiz, sən Ağca xanıma yaxşı qulluq edə bilmirsən.

N ə r g i z. Xanım, mən daha neyləyim? Səhər, axşam onu dizimin dibindən o yana getməyə qoymuram. Oxuduram, nağıl söyləyirəm.

A ğ c a. Ha, söyləyirsən...

P ə r i c a h a n. Bəs bu qız niyə darıxır?

N ə r g i z. Mən nə bilim! O, anaları ilə qapınıza gələn kəndli qızlarını istəyir. Onlar ilə danışmaq, oynamaq istəyir, mən qoymuram.

P ə r i c a h a n. Yaxşı eləyirsən, elə də lazımdır. Bəy qızı kəndli qızı ilə oynamaz!

A ğ c a. Elə evdə dustaq kimi oturub qalar. O kəndli qızları məndən xoşbəxtdilər. (*Ağlaya-ağlaya otağa girir)*

P ə r i c a h a n (*Nərgizə*). Dayanma, get, Ağca xanımı sakit et!

N ə r g i z. Baş üstə, xanım! (*Gedir)*

P ə r i c a h a n. Bu qulluqçular hardadır? İndi heç biri görünmür. Süfrə ortaya gələndə hamısı məndən əvvəl hazır olur. Yaxşı demişlər: Əkəndə yox, biçəndə yox, yeyəndə ortaq qardaş. (*Piri baba görünür)* Piri kişi, bura bax!

P i r i b a b a (*yaxınlaşır*). Buyur, xanım!

P ə r i c a h a n. Sən Ağca xanıma gərəksiz söhbətlər edib onun tərbiyəsini pozma.

P i r i b a b a. Mən nə danışıb onun tərbiyəsini pozmuşam?

P ə r i c a h a n. Nə bilim, keçmişdən, kənddi-kütdüdən danışırsan, o da mürəbbiyəsini istəmir, səni istəyir.

P i r i b a b a. O məni istəyir, çünki mən ona elə söhbətlər edirəm ki, könlü açılır.

P ə r i c a h a n. Yox, açma, lazım deyil. Mən bundan sonra sənə qadağan edirəm. Qoy bir adam tərbiyə versin.

P i r i b a b a. Çox yaxşı, xanım, siz deyən olsun.

P ə r i c a h a n. Ay qız, Püstə, Püstə, hardasan?

P ü s t ə. Burdayam, xanım.

P ə r i c a h a n. Ay başı batmış, niyə gözdən itib batırsınız? Bir iş lazım olanda gərək yeddi qapıya düşüb sizi çağırıb bağıraq.

P ü s t ə. Nə buyursunuz?

P ə r i c a h a n. Yemək otağında süfrə üstünə bir ölü çibin düşüb, gəl onu götür, at!

P ü s t ə. Baş üstə, xanım!

P ə r i c a h a n. Sizə verdiyim çörək haram olsun. Heç bir işə yaramırsınız. Ancaq yemək, içmək bilirsiniz.

P ü s t ə. Ay xanım, yediyimiz, içdiyimiz nədir? Sən də gündə başımıza qaxırsan.

P ə r i c a h a n. Çox danışma, ləçərin biri ləçər.

Bəy, Q a r a c a, S a y m a z daxil olurlar.

S a y m a z. Paho... evə yaman vaxtda gəlib çıxdıq. Xanım yenə hirslənmiş. Qorxudan başımın tükləri yenə biz-biz oldu. Ağa, Qaraca qızı xanım hələ görməsin. Qoy hirsi bir az soyusun.

B ə y. Boş-boş danışma. Ayını apar töyləyə qoy.

Q a r a c a q ı z. Mən kəndimizə gedirəm.

A ğ c a (*atasını görür, qaçaraq*). Ata can, ata can, mənə nə gətirmisən?

B ə y. Bax, sənə nə yaxşı şeylər gətirmişəm?

A ğ c a. Ay, nə yaxşı qızdır. Hələ meymuna bax, nə məzəlidir! Ata, bu meymunu da mənə gətirmisən?

Q a r a c a q ı z. Yox, meymun mənimdir!

A ğ c a. Boy, nə məzəli meymundur. Ata, bu qız ilə, bu meymun ilə məni oynamağa qoyarsan?

B ə y. Baxarıq, qızım, onu anan bilər.

A ğ c a. Ana can, bax, nə yaxşı qızdır.

P ə r i c a h a n. Bu dünya gözəlini hardan tapıb gətirmisiniz?

B ə y. Meşədən, ayının ağzından almışıq.

P ə r i c a h a n. Pəh-pəh, hamı gedər quş gətirər, Xanəli bayquş gətirər. Onu bu qapıdan rədd eləyin, gözüm görməsin.

A ğ c a. Yox, yox!.. Qoy qalsın bizdə.

B ə y. Adə, keçəl, bu qızı apar tövləyə sal.

Q a r a c a q ı z. Mən tövləyə getmirəm. Kəndimizə gedirəm, babamın yanına gedirəm.

P ə r i c a h a n. Yaxşı, yaxşı... Səni alişan imarətdə saxlarıq.

Q a r a c a q ı z. Mən babamın yanına gedirəm.

X a n ı m. Bircə bunu mənim gözümün qabağından götürün. Bəxtəvərin yanağından qan damır.

Q a r a c a q ı z. Mən babamın yanına gedirəm.

Saymaz onun qolundan tutub aparır, meymun da gedir.

A ğ c a. Ata, mənim meymunumu da aparır.

B ə y. O meymunu da bağda bir ağaca bağla.

X a n ı m. Adını da bəy qoymusan, ovdan gətirdiyin töhfələrə bax, bir utan... Qaraçı qızı, qıllı ayı, qıllı meymun. Mən o qızı saxlamayacağam.

B ə y. Sənin başın işləmir. Mən onu bəsləməyə gətirməmişəm. Sahibsiz, yetim qızdır. Vur boynunun kökünə, səhərdən axşamacan işlət.

Hər üçü gedir, S a y m a z gəlir.

P ü s t ə. Saymaz, nə yaxşı qızdır, gəl onu götürüb saxlayaq.

S a y m a z. Nə? Başımda beş-on tük var, onu da xanıma yoldurmaq istəyirsən? Görmürsən qızı görüncə dəli kimi divara dırmanırdı. Yox, yox, mən yaxamı onun əlinə verə bilmərəm.

P ü s t ə. Onu doğru deyirsən, bizim də günümüz batar, o yazıq yetimin də.

P i r i b a b a gəlir, Püstə gedir.

S a y m a z. Xoş gördük, baba.

P i r i b a b a. Xoş günün olsun, de görüm, bəy ovdan nə gətirdi?

S a y m a z. Çox şey... Bir ayı, bir meymun, bir də bir qız...

P i r i b a b a. Sən də, bu zarafatı burax.

S a y m a z. Canım üçün, baba, doğru deyirəm. Bu günkü ovumuz çox qəribə oldu. Bir ayı, bir meymun, bir də bir qız. Qarşımıza ov çıxmadı, bir də gördük, Bozlar ayı ilə boğuşur. Bəy ayını vurub yerə sərdi.

P i r i b a b a. Bu meşələrdə ayı hardan?

S a y m a z. O qaraçı qızın ayısıymış. Biz bilməyib vurub öldürdük.

P i r i b a b a. O qızın adı nə idi?

S a y m a z. Adı? (*Fikrə gedir*) Bir qəribə adı var. Yavaş görüm... ha... adı Qaraca...

P i r i b a b a. Qaraca? Necə qızdır?

S a y m a z. 13-14 yaşında, qarayanız bir qızdır.

P i r i b a b a. Bu bizim Tutu olmasın? Ah, yadıma düşəndə ürəyimin başı göynəyir. Bircə o qızı tapa bilsəydim!

S a y m a z. Ha, o axtardığın qızı deyirsən? Sən də o qız üçün nə bu qədər əldən, ayaqdan gedirsən?

P i r i b a b a. Adam gərək yaxşılığı unutmasın. Atasının o qədər yaxşılığını görmüşəm ki... O qız hardadır?

S a y m a z. Tövləyə salmışam. Ağlayırdı ki, babamın yanına gedəcəyəm. Qorxdum ki, qaçar. Qapını üzünə bağladım.

P i r i b a b a. Tövləyə nə üçün saldın?

S a y m a z. Bəy əmr elədi.

P i r i b a b a. Tfu, sənin insafına. Belə adamların çörəyini yemək haramdır. (*Getmək istəyir)*

S a y m a z. Hara?

P i r i b a b a. Gedim görüm o qız kimdir? Ürəyim çox döyünür. Bəlkə Tutudur?

B ə y. Piri, piri!

P i r i b a b a. Bəli, bəy!

B ə y. Tez, tez! Atlar acdır. Get, qonşumuz Yunis kişidən iki çuval arpa gətir.

S a y m a z. Bəy, qoy mən gedim.

B ə y. Yox, sənə ayını soyduracağam, qoy Piri getsin. Tez ol, Piri.

Piri gedir, A ğ c a gəlir.

A ğ c a. Ata, o meymunu gətirsinlər, mən bir az oynayım.

B ə y. Ədə, keçəl, get meymunu gətir.

A ğ c a. Ay can, ay can! Elə məzəli meymundur ki. (*Atasını qucaqlayır)* Ata can, məni hər gün o meymun itlə oynamağa qoyarsan?

B ə y. Qoyaram, qızım.

A ğ c a. Qorxuram anam qoymasın.

B ə y. Anan meymun ilə oynamağa bir söz deməz.

A ğ c a. Ay can, ay can! Bundan sonra heç darıxmayacağam. Bax, odur gəlir. Ay, nə məzəlidir!

S a y m a z əlində meymunun ipi gəlir. Ağca ona yanaşır. Meymun ona acıqlı-acıqlı baxır, sonra arxasını ona çevirib oturub.

Bay, buna bax, mənimlə oynamaq istəmir.

S a y m a z. Adı Şeytandır. Adını çağır, sənin oynasın.

A ğ c a. Şeytan... Şeytan...

Meymun dönərək ona baxır. Yenə arxasını çevirib oturur.

S a y m a z. Bunun dilini o qız yaxşı bilir.

B ə y. O qız hardadır?

S a y m a z. Töyləyə qoymuşam. Gələndən ağlayır. Qapını əlilə bərk-bərk vurur ki, açın!

A ğ c a. Ata, qoy o qız gəlsin oynatsın mən baxım.

B ə y. Get, o qızı gətir, görüm niyə ağlayır?

Saymaz meymunun ipini dirəyə bağlayıb gedir.

A ğ c a (*yanaşır*). Şeytan, Şeytan! (*Meymun cavab vermir*) Bura bax, Şeytan! (*İpi çəkir, meymun acıqlanıb ona hücum edir*) Vay, buna bax, məni dişləmək istəyir.

B ə y. Yaxın getmə, qızım, səni dişlər.

A ğ c a. Odur, qız gəlir. İndi o oynadar, mən baxaram. Elə məzəlidir ki!

Meymun Qaracanı görüncə atılıb düşür.

B ə y. Qız, sən nə üçün ağlayırsan?

Q a r a c a q ı z. Mən burda qalmıram, babamın yanına gedirəm.

B ə y. Mən səni heç bir yerə buraxmaram. Burda qalıb bizə qulluq edəcəksən.

Q a r a c a q ı z. Yox, qalmayacağam. (*Ağlayır)*

B ə y. Səni matraq ilə döyə-döyə saxlayacağam.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedəcəyəm.

A ğ c a. Niyə ağlayırsan, ağlama. Sən allah, ağlama!

P i r i b a b a (*gəlir*). Bəy, evdə heç kəs yoxdur, oğlunu gördüm, dedi: atam gəlincə mən özüm gətirərəm.

A ğ c a. Sənin adın nədir?

Piri baba Qaracanı görüb ona tərəf getmək istərkən

Q a r a c a q ı z. Adım Qaracadır.

Qaraca adını eşidib Piri baba dayanır.

A ğ c a. Qaraca... Bay, nə məzəli adı var.

Meymun Qaraca ilə oynayır.

S a y m a z. Baba, bəlkə bu sən axtardığın qızdır.

P i r i b a b a. Yox, onun adı Tutu idi. Eh! (*Dərindən ah çəkir)*

Q a r a c a q ı z (*dönüb Piri babaya baxır, həyəcanla*). Ay... Baba can! (*Ona tərəf qaçır)*

P i r i b a b a. Vay, qızım!.. (*Qızı bərk qucaqlayır, hər ikisi ağlayır. Əlilə onun başını oxşayaraq)* İstəkli balam... Sən harda idin? Mən səni gözləməkdən yoruldum. Bəy, siz bu qızı hardan tapdınız?

B ə y. Bu qız kimdir?

P i r i b a b a. Bu mənim oğul kimi sevdiyim bir dostumun qızıdır... Çox sağ ol ki, bəy bu qızı gətirdiniz. Mənə dünyaları bağışladınız.

S a y m a z. Axır ki arzuna qovuşdun... Gəlmirdi, zor ilə gətirdik.

Q a r a c a q ı z. Mən Piri babamın yanına getmək istəyirdim. (*Piri babanı qucaqlayır)*

P ə r i c a h a n. Yenə orda nə toy-bayramdır? Bundan sonra kefimiz var. Ağca sən orda neyləyirsən? Ay qız, sənə demədim o qız ilə danışma!

A ğ c a. Mən onunla danışmıram, meymun ilə oynayıram.

P ə r i c a h a n. Nərgiz, Nərgiz, Nərgiz, Nərgiz!

N ə r g i z! Bəli, xanım.

P ə r i c a h a n. Tərbiyə verdiyin qıza bax, kimlərlə danışır. (*Nərgiz onun əlindən tutub aparır)* Bu qızı burdan tez rədd eləyin!..

B ə y. Saymaz, bu qızı apar, yenə tövləyə sal!

Q a r a c a. Yox, mən tövləyə getmirəm.

P i r i b a b a. Bəy, o heyvan deyil ki, tövlədə yaşasın. Qoy mənim ilə bir otaqda yaşasın.

P ə r i c a h a n. Ona tövlə də çoxdur.

P i r i b a b a. Yox, xanım, mən onu tövlədə yaşamağa qoymaram.

P ə r i c a h a n. Qoymazsan?

P i r i b a b a. Yox, qoymaram!

P ə r i c a h a n. Vay, bu meymun qız nə böyük matah imiş. Mənim heç xəbərim yox.

P i r i b a b a. Onu körpə vaxtından bu qollarım üzərində böyüdüb saxlamışam, yenə də saxlayacağam.

P ə r i c a h a n. Sən özünü saxla, qalsın o.

P i r i b a b a. Qolumda hələ qüvvət var, mən onu da saxlaram, özümü də... O mənim öz balamdır.

B ə y. (*Pəricahana*). Bizə nə gərək, harda istəyir qalsın, sən səhərdən axşama qədər eşşək kimi işlət. (*Ona başı ilə işarə edir)*

P ə r i c a h a n. Yaxşı, ancaq bizim gözümüzə görünməsin.

B ə y. Yaxşı, qoca, apar, harda istəyirsən saxla!

P i r i b a b a. Sağ ol bəy. (*Qaracanın əlindən tutur)* Gedək qızım, gəl, gedək, mənim əziz balam.

Bəy öz otağına, Piri baba, Qaraca, meymun bağa tərəf gedir.

S a y m a z. Piri baba, allah hər arzuna səni belə qovuşdursun

P ə r i c a h a n (*bəyin başına bir qapaz vurur*). Al, kül başına, sən də adını kişi qoymusan.

B ə y. Yavaş, arvad, görərlər. (*Döyüküb ətrafa baxır)*

P ə r d ə

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Səhnə bəyin həyətini təsvir edir.

S a y m a z. Arvad, kefin necədir?

P ü s t ə. Eh, bu zəhər tuluğunun əli altında olanın kefi necə olar? Bu bir ildə onun əlindən dağlınmışam, heç bilmirəm, indiyəcən onunla necə yaşamısan?

S a y m a z. Necə yaşamışam? İt ilə pişik kimi. O it kimi mənim üstümə atılandan mən də pişik kimi üz-gözünü cırmaqlamışam.

P ü s t ə. Sən dedin, mən də inandım. O elə zəhərli ilandır ki...

S a y m a z. Bəydən o qədər qorxmur ki, məndən qorxur.

P ü s t ə. Yaxşı, yaxşı, sən də özünü heç bilmirəm kimə satırsan?

S a y m a z. Sənə, belə sənə... Ay arvad, qoymazsan sənin yanında da bir kişilənim?

P ə r i c a h a n (*onları görüb*). Ay qız, Püstə, orda kişinlə nə mazaqlaşırsan?

Püstə qaçır.

S a y m a z. Mazaqlaşmırıq, xanım, söhbət edirik.

P ə r i c a h a n. İş-güc zamanı nə söhbət.

S a y m a z. Heç, elə ordan-burdan danışırıq. Bəs siz, xanım, bəy ilə deyib, gülüb danışmırsınız?

P ə r i c a h a n. Sus, həyasızın biri. Vallahi başındakı o beş-on tükü də yolub yerə tökərəm. Bir bax, kimi kimə tay eləyirsən.

P ü s t ə (*Saymaza işarə edir*). Onunla dilləşmə, çəkil, get.

P ə r i c a h a n. İtil cəhənnəmə!

S a y m a z. Cəhənnəm? Mən cəhənnəmin yolunu tanımıram. Xanım, ora hansı yol ilə gedirlər?

P ə r i c a h a n. Atandan xəbər al, o sənə göstərər, həyasızın oğlu, həyasız. Taxsır sizdə deyil, sizi başımıza çıxaran o bəydədir. (*Acıqla gedir)*

P ü s t ə. A kişi, xoşun gəlir, onu danışdırırsan.

S a y m a z. Eh, onun sözünü vecinə alan kimdir? Bura bax, günortaya nə bişirirsən.

P ü s t ə. Küftə.

A ğ a (*divar dalındakı dar bir səkidən səslənir*). Qaraca, Qaraca!.. Qaraca!.. Qaraca!..

Q a r a c a q ı z. (*nərdivandan başını göstərir*). Ağa, nə var?

A ğ c a. Neyləyirsən?

Q a r a c a q ı z. Sən neyləyirsən?

A ğ c a. Mən darıxıram.

Q a r a c a q ı z. Mən də

A ğ c a. Piri baba mənim yanımda olsa heç darıxmazdım.

Q a r a c a q ı z. Sənin də yanında Nərgiz xala var.

A ğ c a. Eh, o mənim ürəyimi heç açа bilmir. Elə pis arvaddır ki, hey yatır.

Q a r a c a q ı z. Piri baba mənə elə yaxşı nağıllar deyir ki... Birdə mənim itimi, meymunumu görəsən?! Mən dəf götürüb çalanda hamısı oynayır.

A ğ c a. Bay, nə məzəlidir!

Q a r a c a q ı z. Anan qoysaydı, sən mənim heyvanlarımı oynadardın, mən də sənin oyuncaqlarını oynadardım, kitablarını oxuyardım. Şəkillərinə baxardım.

A ğ c a (*ah çəkir*). Ah, neyləyim, anam qoymur, sən yanımda olanda elə sevinirəm, elə sevinirəm ki, elə bilirəm dünya mənə verilmiş.

Q a r a c a q ı z. Mən də... Mən də...

A ğ c a. Neyləyim ki, anam dustaq eləyib. Qaraca, sənin yanağın gül kimi qızarıb, mənimki yox.

Q a r a c a q ı z. Sən gecə-gündüz dustaq kimi otaqdasan, mən ancaq havada.

A ğ c a. Neyləyim? Anam ilə Nərgiz xala məni otaqdan çıxmağa qoymurlar.

Q a r a c a q ı z. Sən atanı çox sevirsən, ananı?

A ğ c a. Əlbəttə, atamı.

Q a r a c a q ı z (*qəmli*). Kaş mənim anam ölməyəydi. Hər dərdini çəkərdim. Hər acısına qatlanardım. (*Ağlayır)*

A ğ c a. Bay, daha niyə ağlayırsan? Ağlama, sən allah, ağlama, qoy kitablarımı, oyuncaqlarımı gətirim, oynayaq...

Q a r a c a q ı z. Yox, gəlmə!.. Mənim işim çoxdur.

A ğ c a. Nə işin var?

Q a r a c a q ı z. Ocaq qalamışam, sizin paltarlarınızı yuyacağam. Eh, ondan başqa o qədər işim var ki...

A ğ c a. Paltarı necə yuyursan? Qoy gəlim baxım.

Q a r a c a q ı z. Anan səni döyər.

A ğ c a. Nərgiz xala yatır, anamın da başı qarışıqdır. (*Tez otağa girir, bir neçə oyuncaq və kitab götürüb çıxır)* Gəlirəm.

P ə r i c a h a n. Ey, hara gedirsən? Bunları hara aparırsan. Sən yenə o qaraçı qız ilə oynayırsan?

A ğ c a. Hanı? Oynamıram ki!..

P ə r i c a h a n. Bu saat onunla danışmırdın?

A ğ c a. Yox!

P ə r i c a h a n. Sən yalan da danışırsan? Nərgiz!.. Nərgiz!..

N ə r g i z. Bəli, xanım!

P ə r i c a h a n. Bu qız yenə qaraçı qızı ilə söhbət edir, sən yenə yeddi günlük yuxuya getmisən.

N ə r g i z. Otaqdayam, xanım!

P ə r i c a h a n. Sən bura Ağcaya tərbiyə verməyə gəlmisən, yoxsa yatmağa? Ağcaya yemək vermisən?

N ə r g i z. Yox, xanım, vaxtıdır, indi verəcəyəm.

P ə r i c a h a n. Yox, verməyəcəksən! Bu otaqda dustaq və ac qalacaq. Eşidirsən?

N ə r g i z. Bəli, xanım!

P ə r i c a h a n. O qaraçı qızını bu evdən itirmək lazımdır. Bu günlərdə ona əncam çəkərəm. (*Gedir)*

N ə r g i z (*Ağcanı kiçik, boş otağa salır*). Qal orda, bu qaraçı qızı da məni başıma bəla oldu. (*Gedir)*

Q a r a c a q ı z (*başını nərdivandan qaldırır*). Yazıq Ağca, mənim üstümdə yenə dustaq oldu. Mənim ucumdan onu ac qoydular. Yox, onu mən ac qoymaram. Gərək...

B ə y (*çıxır*). Piri, Piri!

P i r i b a b a (*bağdan səslənir*). Bəy gəlirəm.

P ə r i c a h a n (*bəyə*). Bura bax, bu gün o qaraçı qızını burdan rədd edərsən.

B ə y. Yenə nə olub?

P ə r i c a h a n. Nə olacaq. Sən öz kefindəsən, dünya-aləm gözünə görünmür. Görürəm, bu qaraçı qızı nərdivan qoyub divar başından Ağca ilə danışır.

B ə y. Eh, mən də deyirəm nə var, danışanda nə olar?

P i r i b a b a gəlir, durub onları dinləyir.

P ə r i c a h a n. Necə nə olar. O qaraçı qızı mənim qızım ilə danışmasın.

P i r i b a b a. O qaraçı qızı deyil, xanım, onun atasının kənddə bir hörməti vardı ki.

P ə r i c a h a n. Sus, qoca, o qız gələli sən də qudurmusan.

P i r i b a b a. Qudurub neyləmişəm. Bu evdə kimi qapmışam?

P ə r i c a h a n. Artıq-əskik danışma. Bu gün o qız bu evdən gedəcək!

P i r i b a b a. Hara?

P ə r i c a h a n. Hardan gəlmişdi ora.

P i r i b a b a. Demək siz məni də qovursunuz.

P ə r i c a h a n. Mən tək onu qovuram.

P i r i b a b a. Mən onsuz yaşaya bilmərəm. O hardadır, mən də orda-yam. Yazıq səhərdən axşamacan sizin üçün işləyir, daha nə istəyirsiniz.

B ə y. Yaxşı, yaxşı, sən də hər it, qurd üçün kefimi pozma görək!

P ə r i c a h a n. Bəxtəvərin biri, bəxtəvər. Sənin Araz aşığından, Kür topuğundandır, nə başa düşürsən arvad nədir, qız nədir?

B ə y. Mənə hər şeydən artıq öz canım, öz kefim lazımdır. Sən də ki, gündə yerli-yersiz qanımı xarab edirsən.

P ə r i c a h a n. Bəs bizim qanımız qan deyil, gündə xarab olur?

B ə y. Arvadın canı bərk olar.

M e y m u n əlində nazik ağac gəlir, Pəricahanın belindən bir ağac vurur. Pəricahan dönəndə qolundan bir ağac vurub qaçır. Bəy gülür.

P ə r i c a h a n. Sən bir bu meymuna bax! (*Dalınca bir neçə addım qaçır*)

B ə y. Dilin o qədər acıdır ki, meymun da səni sevmir. (*Otağa girir*)

P ə r i c a h a n. Sənin kimi əri olan belə qara günə qalar. Ala, kül başına.

B ə y. Arvad, yavaş, görərlər.

A ğ c a ağlaya-ağlaya otağa girir. Qaraca nərdivan üstündən.

Q a r a c a. Ağca! Ağca! (*Cavab gəlmir. Əlində səbət divar dibi sə-kisilə gəlir. Qapı ağzında Ağca görünür)*

A ğ c a. Bay, sən necə qorxmadın?

Q a r a c a q ı z. Bildim acsan. Sənə alma, armud gətirmişəm! (*Hər ikisi kiçik otağa girir. Bəy gəlir, Nərgizin qapısından)*

B ə y. Ağca, Ağca!

N ə r g i z (*çıxır*). Bəli, ağa!

B ə y. Hanı Ağca?

N ə r g i z. O biri otaqdadır.

B ə y (*o biri otağa yanaşır*). Ağca!..

A ğ c a (*çıxır*). Nə var, ata?

B ə y. Sən bu otaqda neyləyirsən?

A ğ c a. Nərgiz xala məni dustaq eləmiş.

N ə r g i z. Bəy, qaraçı qızı ilə eyvanda danışırdı.

B ə y. Siz bu qızın gününü qara gətirmisiniz. Hər axmaq iş üçün dustaq etmək, ac saxlamaq, bu bir tərbiyə deyil. (*Qapını bağlayıb açarı götürür)* Görək bundan sonra harda dustaq edəcəksiniz.

A ğ c a (*həyəcanla*). Ata, o açarı ver, mən saxlayım.

B ə y. Nə üçün, qızım, qorxma, açarı heç kəsə vermərəm.

A ğ c a. Nərgiz xala yatanda axı mən o otaqda gedib oynayıram.

B ə y. Yox, qızım, bu açar məndə qalacaq. Onu heç kəsə vermərəm.

A ğ c a. Oy... Yazıq Qaraca nə olacaq?

B ə y (*Nərgizə*). Al, bu qız ilə yaxşı məşğul ol, darıxmasın.

B ə y, A ğ c a, N ə r g i z otağa girirlər.

P i r i b a b a (*görünür, gözü ilə Qaracanı axtarır*).Bu qız hardadır?

S a y m a z (*gülə-gülə*). Yenə yumurtası tərs düşmüş toyuq kimi nə vurnuxursan?

P i r i b a b a. Qızı axtarıram.

S a y m a z. Eh, sən də... Qıza nə olacaq?

P i r i b a b a. Qorxuram Ağcanın yanında olsun.

S a y s a z. Aha, dərdin var, demək, xanımdan qorxursan. (*Başını açır)* Bu başım üçün, onun səsi gələndə qorxudan başımda tüklərim biz-biz olur. Siçan kimi girməyə bir deşik axtarıram. (*Pəricahan çıxır*) Vay, qurd dedin qulağı göründü. (*Tez bir tərəfə çəkilir)*

P ə r i c a h a n. Nərgiz, Nərgiz! (*Nərgiz ilə Ağca bayıra çıxırlar)* Vay, qız, sən burda neyləyirsən? Mən ki, səni o otaqda dustaq eləmişdim.

N ə r g i z. Bəy gəldi, azad etdi.

P ə r i c a h a n. O mənim işimə nə üçün qarışır? Götür bunu sal otağa. Özünü də ac saxla.

A ğ c a (*birdən*). Vay... (*Pəricahana ağlaya-ağlaya)* Ana can, bu dəfə bağışla. (*Onu qucaqlayır)*

P ə r i c a h a n. Yaxşı, bir də səni o qız ilə oynayan görməyim. Nərgiz, mən gedirəm, bunu otaqdan bayıra buraxma!

N ə r g i z. Arxayın ol, xanım. (*Nərgiz ilə Ağca otağa girirlər)*

P ə r i c a h a n. Haram olsun sənə atan Əli bəyin çörəyi. Heç ona bənzəmirsən. O həyətə, evə girəndə hamı ondan tük salardı. Səni qul-luqçular da saymır.

B ə y. Cəhənnəmə saymasın. Onların çörəyi məndəndir, mənim çörəyim onlardan deyil ki.

Bəy ilə xanım otağa girirlər. Piri baba görünür. Piri baba yenə gözlərilə Qaracanı axtarır. A ğ c a çıxıb tez o biri otağın pəncərəsinə yaxınlaşır.

A ğ c a. Qaraca, Qaraca!

P i r i b a b a. Qaraca hardadır?

P i r i b a b a gəlir. Meymun da onun arxasınca çıxır.

P i r i b a b a (*qapı ucundan*). Tutu, Tutu!

A ğ c a (*yanaşır, yavaşca*). Piri baba, qapı bağlıdır. Açarı atamdadır.

P i r i b a b a (*həyəcanlı*). Bəs necə olsun? Xanım bilsə..

A ğ c a. Anam getdi.

Q a r a c a (*pəncərəni iki barmaq yuxarı qaldırır).* Baba gücüm çatmır, bu pəncərəni qaldır!

Meymun tez əllərilə pəncərəni yuxarı qaldırır. Qaraca pəncərədən düşmək istərkən b ə y çıxır, onu görür.

B ə y. Ay qız, sən işini, gücünü atıb burda neyləyirsən?

Meymun Qaracanın qarşısında atılır, düşür.

A ğ c a. Ata, o mənimlə oynamağa gəlmişdi.

Q a r a c a q ı z. Adam atasına yalan deməz.

B ə y. Bəs niyə gəlmişdi?

Q a r a c a q ı z. Xanım Ağcanı dustaq etmişdi, həm də ac saxlamışdı. Mən ona alma-armud gətirmişdim.

B ə y. Sənə kim demişdi gətirdin?

Q a r a c a q ı z. Heç kim, gördüm Ağca acdır, ona görə gətirdim.

A ğ c a. Ata, bayaq onu mən çağırmışdım.

P i r i b a b a. Bəy, bu dəfə bağışla, onu bir də Ağca xanım ilə danışmağa qoymaram.

B ə y. (*ağacını yerə vuraraq*). Get burdan, bir də özbaşına belə işlər görmə. (*Qaraca ağlayır)*

A ğ c a (*ağlayır*). Yazıq Qaraca... Mənim ucumdan...

P i r i b a b a. Gedək, qızım gəl gedək.

Qaracanın əlindən tutub gedir.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Meymun paltar yuyur. İt də iki ayağı üstə durub onun paltar yumağına tamaşa edir. Meymun əlilə sabunlu suyu itin üstünə çiləyir, onu acıqlandırır. İt arabir ona hürür. P i r i b a b a ilə Q a r a c a gəlirlər.

P i r i b a b a. Axı, qızlar babasının sözünə baxar, mən sənə demirəm ki, Ağcanın yanına getmə? Sən mənim sözümü yerə salırsan.

Q a r a c a q ı z. Baba can, o məni çağırır, yalvarır, gəlir yanıma. (*Birdən meymunu görür)*Bay, ona bax, evi xəlvət görüb, bir bax, nə oyundan çıxırlar. Meymun paltar yuyur.

P i r i b a b a (*gülə-gülə*). Sənə kömək edir.

Q a r a c a q ı z. Bay, Şeytan, sən neyləyirsən? Çəkil burdan. (*Meymun sabunlu suyu onun üstünə atıb dişlərini qıcıyır. Onu yaxın gəlməyə qoymur. Özü tez-tez paltarı çəngələyib yuyur)*

Q a r a c a q ı z. Bay, bir buna bax!

P i r i b a b a. Heyvanla şüura bax, məhəbbətə bax, səni zəhmət çəkməyə qoymur. Pəricahan xanımdan bu insaflıdır.

Q a r a c a q ı z. Gözəl Şeytanım. Bəsdir, indi də qoy mən yuyum.

Meymun ona acıqlanır. Yenə işinə davam edir. İt meymuna yanaşır, meymun ona da acıqlanır. Üstünə sabunlu su tökür.

P i r i b a b a. Sən bir onun adam kimi paltar yumağına bax, sabun çəkməyinə, paltar çəngələməyinə, sıxmağına bax.

Q a r a c a q ı z. Baba, vaxt keçir, bu da məni yaxın qoymur. Mən neyləyim?

P i r i b a b a (*yanaşır*). Ey, Şeytan, gəl bəri.

Meymun ona acıqlanır, dişlərini göstərir.

P i r i b a b a. Qara köpək, tut bunu!

Köpək meymuna bərkdən hürür, onun üstünə atılmaq istəyir. Meymun da pəncəsilə onu vurur, dişlərini göstərir.

P i r i b a b a. Ha, qara köpək. (*Köpəyi meymunun üstünə qısqırdır. Meymun ilə it bir-birilə tutuşur)*

Q a r a c a q ı z. (*onları ayırır*). Vuruşmayın dostlarım, vuruşmaq olmaz. (*Onları ayırır. Özü tez paltarı yumağa başlayır. Meymun gəlir.*

Qaracanı itələyir. Qaraca da onu itələyir. Meymun ağzı ilə qızın paltarından tutub çəkir)

Q a r a c a q ı z. Baba, qoyma, meymunu burdan uzaqlaşdır. Mən işimi qurtarım.

Piri baba meymunu çağırır. İt ilə onu oynamağa vadar edir. Hər ikisi bir-birilə şirin-şirin oynayırlar.

P i r i b a b a. Qızım, sən yorulmusan, qoy sənə kömək edim.

Q a r a c a q ı z. Yox baba, bu mənim işimdir.

P i r i b a b a. Kiçik biləklərin gücdən düşər. (*Əllərini tasa salıb yumaq istəyir. Qaraca qoymur)*

Q a r a c a q ı z. Baba can, sən allah get, bir az dincəl.

Piri baba gedib Saymazın yanında oturur. Meymun onu görür, tez yüyürür, gəlib palтarı Qaracanın əlindən alıb yumaq istəyir. Hamı gülür. İt də Qaracanın yanına getmək istəyir. Piri baba onları qovur.

P i r i b a b a. Çəkilin, qoyun qız işini görsün.

S a y m a z. Sən çox qəribə adamsan!

P i r i b a b a. Niyə?

S a y m a z. Sən bu qızı canından artıq sevirsən. Onu bu qədər işləməyə niyə qoyursan?

P i r i b a b a. Qoy zəhməti sevsin, zəhmət sevən adamı həyat qorxutmaz!

S a y m a z. Mən sənin yerinə olsaydım, əlini ağdan-qaraya vurmağa qoymazdım.

P i r i b a b a. Yanılırsan, o yanlış tərbiyədir. Oğlan ya qız kiçiklikdən zəhmətə alışmalıdır. İş, zəhmət insanın cövhəridir. O bəy qızı Ağca, bu da yoxsul Pirinin qızı Tutu. Bu sağlam vücudu zəhmətilə qazanmışdır.

S a y m a z. Daha belə də yox, xanım bu yazıq qıza heç rahatlıq vermir.

P i r i b a b a. Bilirəm, burda da qızın günü qaradır. Dayan, mənim fikrim başqadır.

S a y m a z. Nədir?

P i r i b a b a. Tutunu da götürüb gedəcəyəm.

S a y m a z. Hara gedəcəksən?

P i r i b a b a. Dünya genişdir. Yer tapılar. Yaxşılıq bilməyən adamdan qaç!..

Yerə bir parça ət düşmüş, it də, meymun da onu yemək istəyir. İt ətə yanaşır, meymun da əlilə əti götürmək istəyir. Hər ikisi acıqlı səslər çıxarır. Qaraca yanaşır. Əti götürür, iki parça edib bir parçasını itə, o biri parçasını da meymuna verir.

Q a r a c a q ı z. Alın, yeyin...

Piri baba gülür.

S a y m a z. Ha, gülərsən. Qaraca qızın hünəri səni fərəhləndirir.

P i r i b a b a. Fərəhləndirməzmi? Belə ağıllı bala kimin var?

S a y m a z. Sən bu qızın hünərinə bax. Bunlar əvvəl yola getmirdilər. Onları bir-birilə necə dostlaşdırdı. Yaxşı demişlər: ağıl yaşda deyil, başdadır.

İt Qaracaya yalmanır, Qaraca əlilə onu oxşayır.

Q a r a c a q ı z. Sən nə deyirsən, qara köpəyim? (*Meymun da Qaraca ilə oynamaq istəyir. İt iki əlilə onun başını tutub aşağı əyir. Meymun başını onun əlindən çıxarıb itin üstünə atılır. Hər ikisi bir-birilə oynaşır)*

Q a r a c a q ı z. Baba, baba, bir bunlara bax!

S a y m a z (*başını açaraq*). Bu başıma and olsun, Qaraca qızda olan ağıl Pəricahan xanımda yoxdur!..

P i r i b a b a. Burda iş ürəkdədir. O, insanları nə sevir ki, heyvanları da sevsin. Bu heyvanları Qaracaya ram edən onun saf və təmiz qəlbidir.

S a y m a z. Tutu, bəsdir gəl bu heyvanları sevindir.

Q a r a c a q ı z. Qoy işimi qurtarım, xanım sonra gəlib dalaşar.

P i r i b a b a. Qurtararsan, bir az dincəl, qızım! Gəl, gəl, yolunu dostların gözləyir.

Qaraca əllərini yuyub gəlir. Heyvanlar onun ətrafını alıb atılır, düşür.

S a y m a z. Dəfi götür, dəfi. Meymunun oynamağı tökülür.

Qaraca dəfi götürüb çalınca meymun oynamağa başlayır.

Q a r a c a q ı z (*oxuyur*).

Oyna meymunum, oyna,
Qızlar gəlsin toyuna.
Atlazdan don tikəcəyəm
Sənin şeytan boyuna.

Meymun oynadıqca it baxıb arabir ona hürür.

S a y m a z. Tutu, havanı qarışdır, görək anlarmı?

Qaraca havanın qarışdırır, sözləri də ahəngsiz oxuyur, meymun acıqlanır. Sonra əllərini əllərinə vuraraq hamıya əl vurmağı əmr edir. Hamı gülə-gülə əl çalır. Nərgiz ilə Ağca gəlir.

Q a r a c a q ı z (*oxuyur*).

Yaşa meymunum yaşa.
Qızlar etsin tamaşa.
Mən çalıram, sən də süz
O başa, həm bu başa..

Meymun o başa, bu başa süzür.

A ğ c a. Ora bax, nə yaxşı oynayır.
N ə r g i z (*Qolundan çəkərək*). Gəl gedək!
A ğ c a. Dayan, tamaşa edək.

Meymun o başa-bu başa süzür.

S a y m a z. Tutu, Tutu. Yenə, yenə.

Qaraca çalıb oxuyarkən oyunun şirin yerində birdən kəsir. Meymun acıqlanır. Saymaz əllərini bir-birinə vurub qəhqəhə ilə gülür.

Q a r a c a q ı z.

Oyna meymunum, oyna,
Başına dönüm, oyna.
Əlvan muncuq taxacam,
Sənin meymun boyuna
Oyna meymunum, oyna.
Qızlar gəlsin toyuna.

Hamı əl çalır. Meymunu alqışlayır. Meymun hamıya baş əyir.

A ğ c a. Nə yaxşı meymundur, Qaracaya de, o meymunu mənə versin.
N ə r g i z. Sən neyləyirsən. Onu qaraçı qızları saxlar.
Q a r a c a q ı z. Qaraçı qızı özünsən.
N ə r g i z. Yox, padşah qızısan.
Q a r a c a q ı z. Padşah qızı da sizsiniz.
N ə r g i z. Sən bu qızın qudurğanlığına bax! (*Ağcanın qolundan çəkərək)* Gəl gedək! (*Qaracaya)* Xanım gəlsin, sonra danışarıq.

Onlar gedirlər. Saymaz Nərgizin təqlidini çıxararaq əlini belinə qoyub bədənini əyə-əyə.

S a y m a z. Xanım gəlsin, sonra danışarıq.

Gülüşürlər.

P i r i b a b a. Qızım, sən bir az nəzakətli ol. Necə olsa, o səndən böyükdür. Özündən böyügə hörmətsizlik etmək olmaz!

Q a r a c a q ı z. Görmürsən mənə qaraçı qızı, padşah qızı deyir.

S a y m a z. Kefini pozma, sən öz işində ol.

İt və meymun bir yerdə uzanıb başlarını bir-birinin üstünə qoymuşlar.

S a y m a z. Piri baba, bu heyvanlara bax, gör necə mehriban uzanıb yatırlar.

P i r i b a b a. Ustadına mərhəba!..

Ağca birdən bağırır. Nərgizin səsi ucalır. Hamı həyəcanla qalxıb getmək istərkən A ğ c a ilə N ə r g i z görünür. Ağca qolunu tutub ağlayır.

P i r i b a b a. Nə var? Nə olmuş?

N ə r g i z. Başıma kül, Ağca xanımı ilan vurdu!..

P i r i b a b a (*Qaracanın çarqatını alır. Ağcanın qolunu bərk bağlayır)* Qan ürəyinə getməsin gərək.

N ə r g i z. Saymaz, sən bəyi Kazım bəygildən tez çağır! Piri baba, sən də ovsunçu Badam qarını çağır.

Onlar gedirlər.

A ğ c a. Of, qolum ağrıdır. (*Ağlayır. Püstə gəlir)*

P ü s t ə. Vay başıma kül, ilan bunu harda vurdu?

N ə r g i z. Eh, nə bilim, heç bilmirəm xanıma, bəyə nə cavab verəcəyik.

A ğ c a (*ağlayır*). Of, qolum düşür.

P ə r i c a h a n həyəcanla gəlir. Nərgiz onu görüncə.

N ə r g i z. Xanım, başımıza gələni görürsən? (*Ağlayır)*

P ə r i c a h a n. Başınıza dönüm, Ağca xanımın yarasını sorub ilanın zəhərini yerə tökün. (*Heç kəs tərpənmir)* Nərgiz, sən yaxşı sorarsan.

N ə r g i z. Yox, mən bacarmaram.

P ə r i c a h a n. Bəs sən nə bacararsan? Püstə, başına dönüm, bala-ma rəhmin gəlsin... Sən sor!

P ü s t ə. Yox, xanım, mən də bacarmaram.

A ğ c a. Vay, vay qolum! (*Ağlayır)*

B ə y gəlir. Ağcanı elə görüncə həyəcanla.

B ə y. Nə var? Nə olub?

P ə r i c a h a n. Nə olacaq? Qızı ilan çalıb. Hansına deyirəm, zəhərini sorsun, heç biri razı olmur.

A ğ c a. Vay qolum, vay, vay! (*Ağlayır)*

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Yazıq Ağca.

P ə r i c a h a n. Vay, balam əlimdən gedir, bu günümdə bir nəfər kömək edənim yoxdur.

B ə y. Bəs siz nəyə lazımsınız? Haram olsun mənim çörəyim sizə.

P ə r i c a h a n. Of, gözlərim baxa-baxa qızım ölsə, mən yaşamaram.

N ə r g i z. Qolunu bərk sıxın, zəhər ürəyinə keçməsin.

Q a r a c a q ı z (Püstəyə). Püstə xala, zəhər ürəyinə keçsə nə olar?

P ü s t ə (*yavaşca*). Ölər.

Q a r a c a q ı z. Vay... (*Ağlayır)*

A ğ c a. Of, qolum sancır... Vay... Vay!.. (*Bərkdən ağlayır)*

P ə r i c a h a n. A kişi, qızım əlimdən gedir, tez ol, bir çarə et.

B ə y. Mən neyləyim? Əlimdən nə gəlir?

P ə r i c a h a n. Bəlkə sən sorasan.

B ə y. (*sormaq üçün yaxınlaşır, birdən çəkilərək)* Yox, o mənim işim deyil. Sən anasan, Ağcaya məndən yaxınsan, özün sorarsan.

P ə r i c a h a n (*yanaşır, sormaq istəyir, birdən çəkilərək ağlaya-ağlaya*). Yox mən bacarmaram. (*Ağlayır)* Səndə ata ürəyi yoxdur.

B ə y. Səndə ana ürəyi olsun.

A ğ c a (*bağırır*). Vay, vay, qolum sancır.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Yazıq Ağca...

A ğ c a. Of, qolum... (*Bərkdən ağlayır)*

Q a r a c a q ı z. Ağlama, Ağca, ver qolunu mən sorum.

P ə r i c a h a n. Ha qoçaq qızım, sor, sor!..

B ə y. Ağca yaxşı olsun, gör sənə nə alacağam.

Q a r a c a q ı z. Mən Ağcanın xətrinə soruram.

P ü s t ə. Ehtiyatlı ol, zəhərlənərsən.

P ə r i c a h a n. Sən də ağzını yum. Neybət, neybət danışma!..

Qaraca qız sormaqda davam edir. Ağca yavaş-yavaş sakitləşir.

A ğ c a. Qolumun ağrısı çəkilir.

P ə r i c a h a n. Ha qoçaq qızım, sor, sor!

B ə y. Yenə dadımıza Qaraca qız çatdı.

N ə r g i z. Ağca xanım, indi necəsən?

A ğ c a. İndi yaxşıyam.

B ə y. Qız yavaş-yavaş sağalır, yenə hamı quyruq bulayır.

P ə r i c a h a n. Elə onu de, hansına yalvardım, yox, mən bacarmaram, – deyib boyun qaçırdı.

B ə y. Qaraca etibarlı qızdır. (*Çıxarıb on manat verir)* Al, bu on manatı sənə bağışlayıram.

Q a r a c a q ı z. Yox, mənə pul lazım deyil (*Ağcaya)* Ağca indi necəsən?

A ğ c a. İndi yaxşıyam. Qolum daha heç ağrımır.

P ü s t ə. Bax, səni Qaraca sağaltdı...

A ğ c a. Sağ ol, Tutu!..

Q a r a c a q ı z. Sən də sağ ol.

P ə r i c a h a n (*Ağcanın başını qucaqlayır*). Ürəyin ağrımır ki?..

A ğ c a. Yox, heç yerim ağrımır. Lap sağaldım.

P ü s t ə. Sağalsa da hələ yerindən tərpətməyin.

Q a r a c a q ı z (*soraraq*). Ağca, bax daha qan gəlmir.

P i r i b a b a gəlir, bu əhvalı görüb həyəcanlanır.

P ə r i c a h a n. Piri baba, başımıza gələn bəlanı gördünmü?

P i r i b a b a. Bəli, gördüm, onu da gördüm ki, öz balanı ölümdən qurtarmaq üçün bu atasız, anasız yetimi necə bəlaya saldın. (*Acıqlı nəzərlərlə ona baxır)*

Q a r a c a q ı z. Mən özüm sordum. Yoxsa Ağca ölərdi.

B ə y. Baba, qorxma. Qaraca qıza bir şey olmamışdır.

P i r i b a b a. Yaxşı bax... Üzünə zəfəran rəngi çöküb.

Q a r a c a q ı z. Baba, içərim yanır... Mənə su ver...

A ğ c a. Vay, yazıq Qaraca!

P i r i b a b a. Gəl, qızım, gedək. Görüm sənə nə çarə edərəm.

P ə r i c a h a n. Vay, yoxsa Qaraca zəhərləndi? Qaraca, getmə, qal burda...

P i r i b a b a. Yox, sən bu vaxta qədər yazıq yetimi ağalığın ətrafına dolanmağa qoymurdun ki, onun pis xasiyyətləri bəy qızına keçir. İndi də mən onun bu zülm yuvasında qalmasına razı deyiləm. Gedək qızım, görək nə çarə edirəm. (*Qızın qolundan tutub aparır)*

P ə r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Piri babanın eyvanı. P ü s t ə ilə S a y m a z gəlirlər. Püstə ona yavaşca pıçıldayıb əhvalatı söyləyir.

S a y m a z. Vay, insafsız uşaqları. Mən burda olsaydım qoymazdım.

P ü s t ə. Ha, qoymazdın. Bəy də, xanım da zəhəri sorub yerə tökməyə əmr edirdi. Heç kəs razı olmadı. Axır xanım bəyə dedi: sən sor! Bəy də xanıma: – Yox, sən sor, – dedi. Taxsır Qaraca qızın özündə oldu.

S a y m a z. Ağcanı çox sevirdi. Ürəyi tab gətirməyib.

P ü s t ə. Dayan, bir qıza yataq hazırlayım. Odur gəlirlər. (*Otaqdan tez döşək, mütəkkə, yorğan gətirir. Eyvana salır)*

S a y m a z. Mənim Qaraca qıza da, Piri babaya da yazığım gəlir. Hər ikisi bədbəxt oldu.

P i r i b a b a Q a r a c a q ı z ilə gəlir.

P ü s t ə. Gəl, qızım, gəl soyun, yataqda uzan, dincəl.

Q a r a c a q ı z. Baba can, gözlərim qaralır, başım dolanır, ürəyim çırpınır.

Meymun, qara köpək Qaracanı görüb ona yalmanır. Atılır, düşür.

Min bir oyun çıxarır.

P i r i b a b a. Püstə, sən qızı soyundur, yerində rahat elə. *(Özü otağa girir, bir kasa ayran gətirir)* Al, qızım bunu iç!..

S a y m a z. Qaraca haran ağrıyır?

Q a r a c a q ı z (*əlilə ürəyini tutur)* Ürəyim.

P i r i b a b a. Qızın ağzında kiçik bir yara var. Üç gündür o yaradan şikayət edir. Yara olmasaydı, ilanın zəhəri qana keçməzdi.

P ü s t ə. Bədbəxtliyə bax, Ağcanı ilan vurmaqda, bunun da ağzı yara olmaqda.

Q a r a c a q ı z. Baba, içərim yanır... mənə su...

P i r i b a b a. Can bala, özünü də bəlayə saldın, bu qoca babanı da.

S a y m a z. Elə onu de... Yazıq qocanın üz-gözü yenicə gülməyə başlamışdı.

Q a r a c a q ı z. Baba, sən dərd çəkmə. Otur yanımda... Söz deyəcəyəm.

P i r i b a b a (*gözlərinin yaşını silərək*). Can balam, nə deyirsən?

Q a r a c a q ı z. Baba, mən ölsəm, məni bağımızın yanındakı göy təpədə basdırın. Oranı mən çox sevirəm. Oradan hər yer görünür. Ətrafda hər cür çiçək var.

P i r i b a b a. Qorxma qızım, sən ölməyəcəksən. Həkim gəlib sənə dərman verəcək. Sən sağalıb qoca babanla yaşayacaqsan Böyüyüb böyük qız olacaqsan... Piri baban öləndə o göy təpədə məni basdırarsan.

S a y m a z. Dəli qız, o nə sözdür. Sən ölməyəcəksən. Qorxma.

Q a r a c a q ı z. Ağca lap sağaldımı?

P ü s t ə. Öz dərdini çək. O bəy qızıdır, ölməz.

Meymun, it Qaraca qıza yalmanır.

Q a r a c a q ı z. Baba can, bir onlara bax. (*Gülür)*

P i r i b a b a. Allah qoysa sağalanda oynarsınız. (*Saymaza)* Saymaz, dur, oğlum, bunları tövləyə sal.

Saymaz durur, iti, meymunu tövləyə salır. Bəy həkim ilə gəlir.

B ə y. Piri, qız necədir?

P i r i b a b a. Yaxşı deyil.

B ə y. Həkim gətirmişəm baxsın. (*Həkimə)* Bu qızdır. Onu gərək sağaldasan!

H ə k i m. Xəstənin halı ağırdır. Zəhəri soranda udmuşdur. Zəhər qanına qarışıb bədəninə yayılmışdır. (*Nəbzinə baxır)*

P i r i b a b a. Həkim, sağalar, sağalmaz?

H ə k i m. Çətin sağalar. Qızdırması var. (*Bir resept yazıb Piriyə verir)* Al, bu dərmanı hər saatda bir qaşıq ona içir.

P i r i b a b a. Bu dərman da sağaltmaz, deyirsən?

H ə k i m. Nə deyim... Hər halda dərmanı ver. Ancaq çətin sağalsın... Görmürsən, gözləri bulaşıb.

Q a r a c a q ı z. Baba, su.

H ə k i m. Su vermə, bu dərmandan içirt.

P i r i b a b a. Həkim, sizdən bir məsələ soruşacağam.

H ə k i m. Soruş.

P i r i b a b a. Həkim, öz balasını ölümdən xilas etmək üçün başqasının balasını ölümə verənə nə deyərlər?

B ə y. Sus, qoca köpək, mənim qızımı bir qaraçı qızına tay edirsən?

P i r i b a b a. Bunun nəyi ondan əskikdir? Hər kəsin balası özünə şirindi.

B ə y. Axmaq qoca, danışığına bax!

P i r i b a b a. Bəy, bu böyük bir cinayətdir.

H ə k i m. Qəzəblənməyin, bəy, babadır, ürəyi yanır.

B ə y. Mənim çörəyimi yeyir, yadlara kömək çıxır.

P i r i b a b a. O yad deyil, mənə doğma baladan artıqdır.

B ə y. Həkim, gedək! (*Gedirlər)*

P i r i b a b a. Vicdansızlar. Əziz balam, necəsən? (*Qaraca ağlayır)* Qızım, niyə ağlayırsan?

Q a r a c a q ı z. Anamı istəyirəm. Yazıq anam seldən öldü. (*Ağlayır)*

P i r i b a b a. Ağlama qızım.

Q a r a c a q ı z. Yazıq ayımı vurub öldürdülər.

P ü s t ə. Can bala, qızdırmadan sayıqlayır. (*Tez dəsmalı isladır, alnına qoyur)*

Q a r a c a q ı z. Baba!..

P i r i b a b a. Can, qızım...

Q a r a c a q ı z. Mən ölsəm, qara köpəyimi, meymunumu özün saxlarsan. Heç kimə vermə!

P i r i b a b a. Verməræm, qızım! (*Nəbzinə baxır)*

Q a r a c a q ı z. Ürəyim od tutub yanır... Su...

P i r i b a b a. Ürəyinin odu mənim ürəyimə gəlsin.

S a y m a z. Qızın gözlərinə qan dolmuş.

Q a r a c a q ı z. Ağca, Ağca, gəl bura... çalıb oynayaq.

S a y m a z. Qızdırmanın gücündən sayıqlayır.

P i r i b a b a. Tutu... Tutu...

Q a r a c a q ı z. Baba, o dəfi mənə ver!..

P i r i b a b a. Neyləyirsən, qızım?

Q a r a c a q ı z. Ağca yanıma gəlib. Hanı mənim meymunum? Mən çalım, oynasın. (*Dəli kimi gülür)* Bax, meymunum nə yaxşı oynayır... Ağca, əl çal, əl çal!

P i r i b a b a. Qızım, Tutu!..

Q a r a c a q ı z (*dəli kimi gülür. Birdən başını qaldırmaq istəyir, bacarmır*). Baba!..

P i r i b a b a. Can!..

Q a r a c a q ı z. Məni... o göy... təpəyə... apar...

P i r i b a b a. Yaxşı, qızım... Yaxşı... sən sağal... Aparacağam.

P ü s t ə. Bədəni od tutub yanır.

Q a r a c a q ı z (*halsız*). Vay... vay... Sel gəlir. (*Birdən bağırır)*

P i r i b a b a (*Ağzına dərman tökür*). Qızım, Tutu, Tutu, gözlərini aç, mənəm... Piri babanam...

Q a r a c a q ı z (*qolunu ona tərəf uzadır, qolu yanına düşür*). Vay!..

S a y m a z. Heyf bu qıza.

P i r i b a b a. Of, şirin dilli Tutum, sən mənim həyat bağçamın şirin dilli bülbülüydün... Susma, sən sussan mənim həyatım susar.

Qaraca əllərini, ayaqlarını uzadıb canını təslim edir.

P ü s t ə. Qız keçindi. (*Saymaza işarə edir ki, Piri babanı götürüb aparsın)*

S a y m a z. Bu yetim qızın da taleyi belə imiş. Neyləmək. Əlimizdən nə gəlir. Dur, baba, biz gedək. Püstə qızı rahatlasın.

P i r i b a b a. Ah, mən bu dərdimi kimə söyləyim? Kimdən kömək istəyim? Ay, Tutu, Tutu. (*Özünü Qaracanın üzərinə atır. Onu qucaqlayıb hönkür-hönkür ağlayır)*

S a y m a z. Yaxşı, bəsdir... Kişi ağlamaz! Qalx gedək!

P i r i b a b a. Of, qəlbim partlayır. (*Həsrətlə baxdıqdan sonra)* Ah, Tutu, sənin o qönçə gül dodaqlarını kim soldurdu. O şirin tutu dilini kim susdurdu. (*Qaracanı qucaqlayır, sonra başını qaldırıb həsrətli gözüylə ətrafı seyr etdikdən sonra)* Ah, onun şən səsilə şənlənən bu yerlər indi mənə zindan kimi görünür. Of!.. (*Axşam alaqaranlığı çökür, günəş yavaş-yavaş sönür)* Günəş yenə səhər çağı yenidən doğacaq, al şəfəqlərini hər tərəfə yayacaq. Mənim həyatımın bu şən günəşi isə həmişəlik söndü. Of, onu söndürdülər...

P ə r d ə

1948

KİTABDAKILAR

ŞEİRLƏR

Layla 7
Dovşan 7
Yetim cücə 8
Yeni köməkçi 8
Səhər 9
Təpəl kəlim 9
Xoruz 10
Keçi 10
Uşaq və dovşan 10
Çoban mahnısı 11
Payız gecəsi 11
Payızın son ayı 12
Bir quş 12
Quzu 13
Oyan, oğlum! 14
Payız 14
Məktəbdə 15
Cütcü 16
Uşaqlar 16
Bahar 17
Yetim 17
Qonaqlıq 18
Tülkü və aslan 18
Aslan, qurd və tülkü 19
Tülkü və qurd 19
Mahnı 20
Tülkü və aslan 21
Uşaq və bənövşə 22
Qızıl gül 23
İnqilab nəğməsi 23
May nəğməsi 24
Dəmirçi nəğməsi 24
Top oyunu 25

Dəmirçi 25
Təmizlik 26
Qərənfil 26
Bənövşə 27
Zanbaq 27
Bülbül 28
Arı 29
Kəpənək 29
Turağay 30
At 30
İt 31
Kür çayı 32
Yağış 32
Uşaq bağçası 33
Məktəblilər marşı 37
Pionerlə 38
Ana yurdum 40
Vətən nəğməsi 41
Bahar 42
Tonqal 42
Tülkü və dəvə 43
Övlad qayğısı 45
Vətən 46
Bahar bayramı 47
Sən güləndə 47
Zəfər nəğməsi 48
Qışın nəğməsi 48
Bahar 49
Kolxoz bağında 49
İdman nəğməsi 50
Çalışan qazanar 50
Bir may 52
Bağça 53
Göyərçin 56
Tülkü və xoruz 57
Ata-oğul 60
Bilik 60

Çocuq və qaya 61
Hekayə 62
Kəndli və ilan 63
İsgəndər və filosof Diojen 64

MƏNZUM HEKAYƏLƏR VƏ POEMALAR

Tıq-tıq xanım 67
Tülkü həccə gedir 75
Yaxşı arxa 83
Cəfər və Bəşir 97
Alma oğrusu 104
Eşşək üstündə səyahət 106
Tapdıq dədə 108
Ovçu məstan 131
Sehrli üzük 142
Nüşabə 152
Sultan Səncər və qarı 159
Zalım padşah və əkinçi 163

HEKAYƏLƏR

Murad 175
Şələquyruq 179
Cümənin qəzəbi 183
Oyunçu bağalar 186
Kələkbaz Albert 201
Kiçik qəhrəman 213
İki yoldaş 217
Lovğa ovçu 219
Sözün qiyməti 220
Timsah ovu 221
Usta Bəxtiyar 231
Bostançı 240
Üç it 245
Meşə gözətçisi 251
Pioner düşərgəsində 259

TƏMSİLLƏR

Tülkü və xoruz 269
Dəvə və siçan 270
Arı və eşşək 270
Arı və kəpənək 271
Tülkü və dovşan 271
Hacıleylək və sərçə 272
Tülkü və dəvə 272
Dəvə, tülkü və qurd 273

PYESLƏR

Gözəl bahar 277
Çoban 300
İntiqamçı xoruz 309
Ürək tikmək və ya Qurban bayramı 318
Danışan kukla 332
Tələbə həyatı 340
Eloğlu 350
Vətən 390
Fitnə 432
Qaraçı qız 587

ABDULLA ŞAİQ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

ÜÇ CİLDDƏ

III CİLD

“AVRASİYA PRESS”

BAKI–2005

Buraxılışa məsul: *Umud Rəhimoğlu*

Texniki redaktor: *Mübariz Piriyev*

Kompyuter səhifələyicisi: *Azər Quliyev*

Korrektor: *Tofiq Qaraqaya*

Yığılmağa verilmişdir 10.08.2004. Çapa imzalanmışdır 18.02.2005.
Formatı 60x90 $^{1}/_{16}$. Fiziki çap vərəqi 33,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 30.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.